

DEMOWIJZER

Analyse van de ontwikkelingen in krimpregio's

Gerard Marlet

Roderik Ponds

René Schulenberg

Clemens van Woerkens

 Research en Advies

 Atlas voor gemeenten

I INLEIDING

In de komende decennia zal de groei van de bevolking in Nederland zeer waarschijnlijk ten einde komen. Het tempo waarin die ontwikkeling zich zal voltrekken, verschilt sterk tussen regio's in het land. In sommige regio's is nu al sprake van bevolkingskrimp. Voor andere zal dat niet lang meer op zich laten wachten, en weer andere zullen krimp geheel ontlopen.

De omslag van bevolkingsgroei naar krimp brengt een flink aantal uitdagingen met zich mee. Zo kan de leefkwaliteit en de vitaliteit van de gebieden die krimpen onder druk komen te staan, en daarmee de kwaliteit van leven van de mensen die achterblijven. Het is daarom van belang om de ontwikkelingen in de krimpregio's in de gaten te houden.

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken beschikt sinds 2013 over een monitoringsinstrument waarmee ontwikkelingen in de krimpgebieden (maar ook in de rest van het land) gevolgd kunnen worden op een aantal relevante maatschappelijke thema's. De zogenoemde Demowijzer is vrij toegankelijk via www.demowijzer.nl.

In 2014 is Demowijzer geactualiseerd met de meest recent beschikbare gegevens¹. In dit rapport worden kort de belangrijkste ontwikkelingen in de krimpregio's op de indicatoren van de Demowijzer beschreven. Op basis van de nieuwe meting worden de meest recente scores in kaarten en figuren weergegeven. Daarbij wordt de (ten opzichte van de vorige versie van de Demowijzer) vernieuwde klassenindeling geïntroduceerd, die tot duidelijker kaartbeelden leidt.

Als krimpgebieden beschouwen we in dit rapport de door het Ministerie van Binnenlandse Zaken vastgestelde krimp- en anticipeerregio's:

---

¹ Zie voor een beschrijving van de actualisatie: Marlet, G. e.a. (2014): 'Demowijzer: actualisatie 2014', Rigo en Atlas voor Gemeenten in opdracht van Ministerie van BZK.

Kaart 1.1 Krimp- en anticipeerregio's

De Demowijzer presenteert de indicatoren op verschillende schaalniveaus, van buurt- tot en met regioniveau. In dit rapport wordt gekeken naar de ontwikkeling op gemeenteniveau. Daarin maken we onderscheid tussen steden en meer landelijke gemeenten, zowel in de krimp- en anticipeerregio's, als daarbuiten.²

In hoofdstuk twee komen de demografische ontwikkelingen aan bod. Hoofdstuk drie beschrijft de werkgelegenheid en werkloosheid. De ontwikkeling van de woningprijzen en de investeringen van bedrijven zijn in de hoofdstukken vier en vijf terug te vinden. De aanwezigheid van verschillende voorzieningen wordt in hoofdstuk zes beschreven. In hoofdstuk zeven zijn de belangrijkste conclusies samengevat.

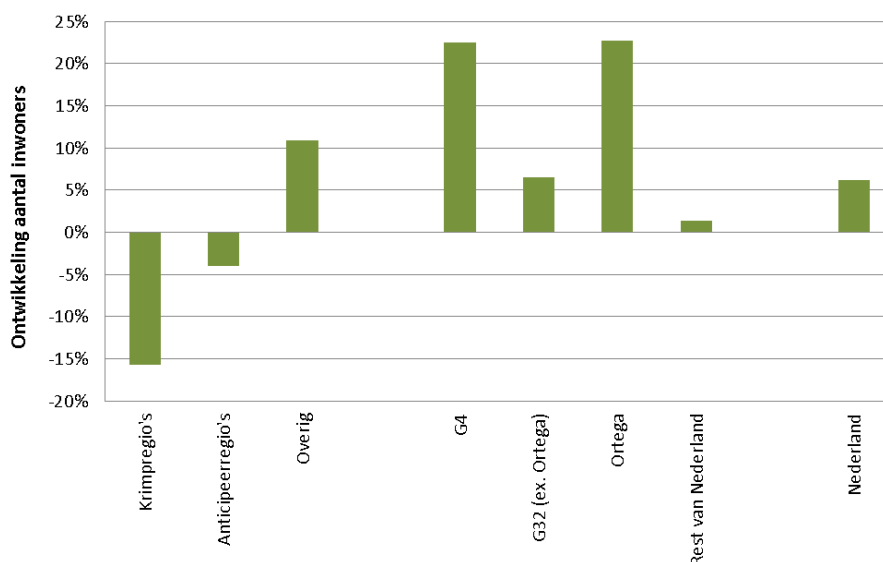
² Er worden 57 steden onderscheiden, die voor zowel werk als voorzieningen een duidelijke centrumfunctie hebben. Dit zijn: Groningen, Heerenveen, Leeuwarden, Smallingerland, Assen, Emmen, Hoogeveen, Meppel, Almelo, Deventer, Enschede, Hengelo (O.), Noordoostpolder, Zwolle, Apeldoorn, Arnhem, Doetinchem, Ede, Nijmegen, Tiel, Winterswijk, Zutphen, Amersfoort, Utrecht, Alkmaar, Amsterdam, Haarlem, Den Helder, Hilversum, Hoorn, Alphen aan den Rijn, Delft, Dordrecht, Gorinchem, Gouda, Den Haag Leiden, Rotterdam, Goes, Middelburg (Z.), Terneuzen Bergen op Zoom, Breda, Eindhoven, Helmond, s-Hertogenbosch, Oss, Tilburg, Heerlen, Maastricht, Roermond, Venlo, Weert, Lelystad, Roosendaal, Sittard-Geleen, Súdwest Fryslân. Zie voor de methode: G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers Nijmegen). Er is bewust voor deze indeling gekozen omdat er van de G32-gemeenten te weinig in krimp- en anticipeerregio's liggen om tot een zinnige vergelijking te komen.

2 DEMOGRAFIE

De sterke bevolkingsgroei van de decennia na de tweede wereldoorlog is inmiddels voorbij. Ondanks alle verhalen over bevolkingskrimp, groeit de totale Nederlandse bevolking wel nog altijd door en zal de bevolkingsomvang in 2040 naar verwachting ruim vijf procent hoger liggen dan in 2013. Maar er zijn grote regionale verschillen. In de meeste krimpregio's is de bevolkingsomvang tussen 2009 en 2013 met circa één a twee procent gedaald, terwijl in de gebieden buiten de krimp- en anticipeerregio's het aantal inwoners met ongeveer 2,5 procent is gegroeid. Deze verschillen zullen volgens de laatste prognoses groter worden (zie figuur 2.1).

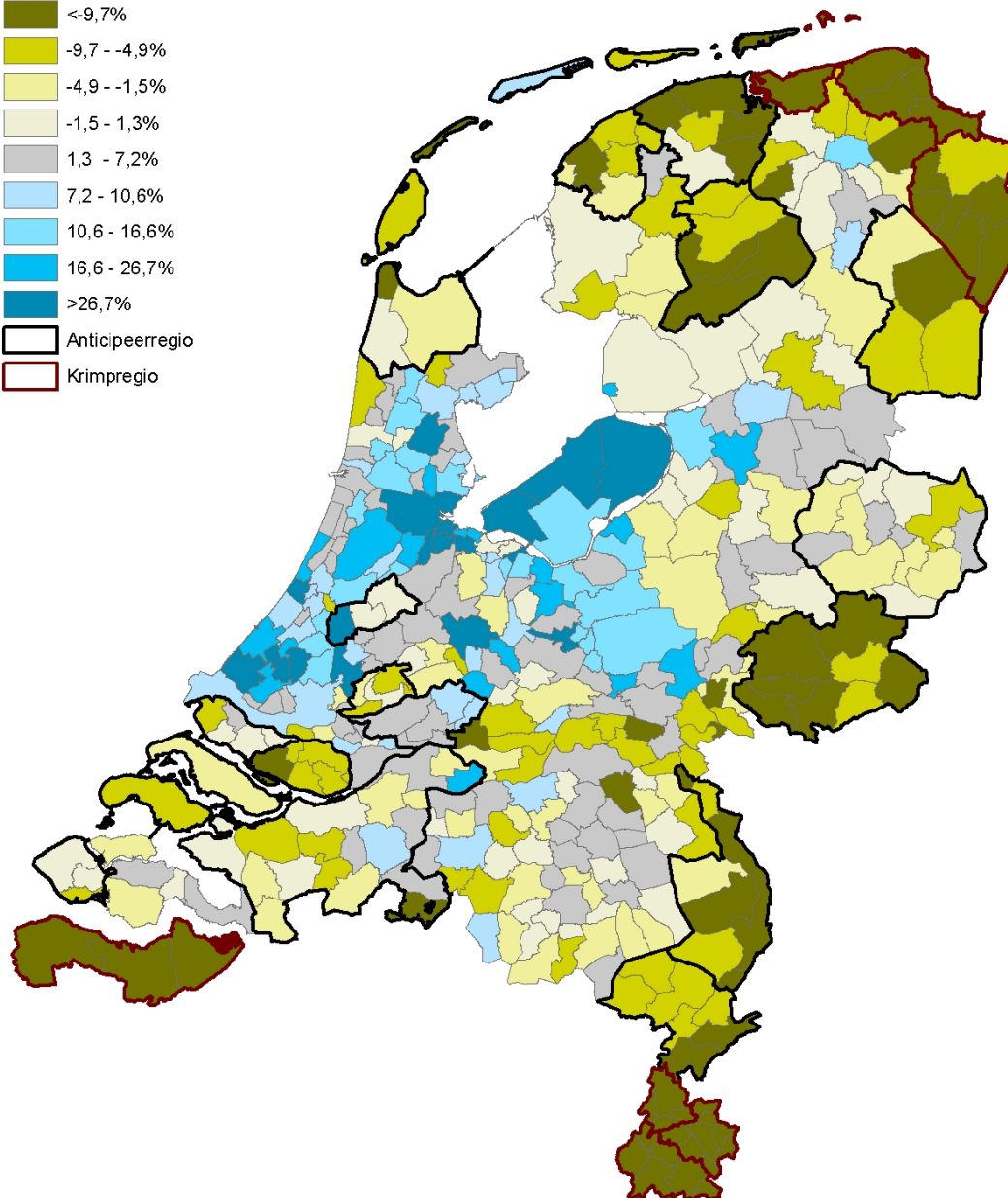
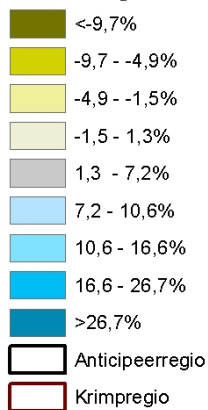
Figuur 2.1 Prognose ontwikkeling aantal bewoners 2013-2040 (bron: Primos)

Tussen 2013 en 2040 zullen de zeven krimpregio's volgens deze prognose het bevolkingsaantal met ruim vijftien procent zien dalen. In de regio's De Marne, Eemsdelta, Parkstad Limburg en de Westelijke Mijnstreek kan de daling zelfs oplopen tot bijna twintig procent. In de anticipeerregio's blijft de bevolkingsdaling beperkt tot een kleine vijf procent. Maar er zijn grote verschillen tussen de verschillende anticipeerregio's. De prognose voor de regio's Rijnstreek en Alblasserwaard laat zelfs een (kleine) bevolkingsgroei zien, terwijl de daling in de Achterhoek ruim tien procent kan worden (zie kaart 2.1).

Kaart 2.1 Prognose ontwikkeling aantal bewoners 2013-2040 (bron: Primos)

Bevolkingsontwikkeling 2013-2040

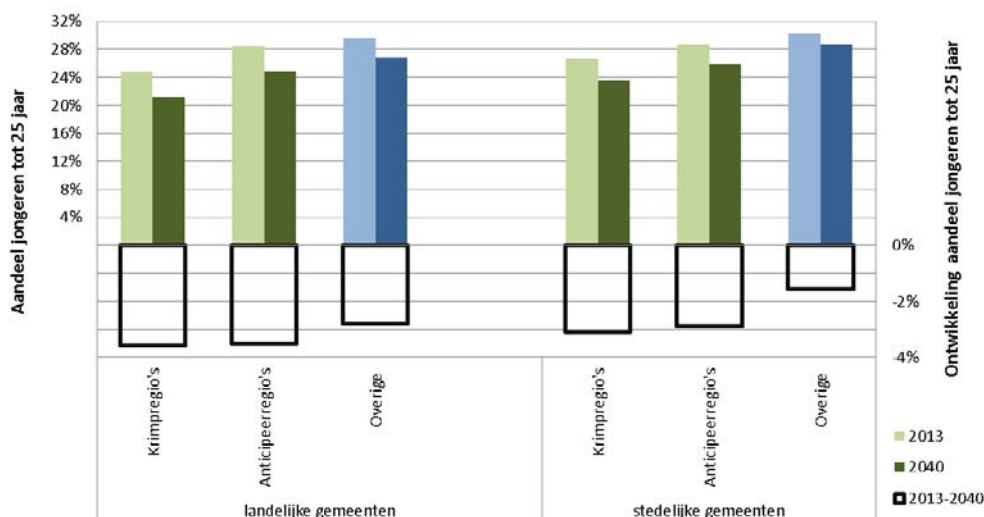

2.1 ONTGOENING

Bevolgingskrimp op zichzelf hoeft niet altijd een groot probleem te zijn. Pas als het bijvoorbeeld met sterke ontgroening of vergrijzing samengaat kan dat voor problemen zorgen. Risico's van sterke ontgroening zijn bijvoorbeeld dat de vitaliteit en aantrekkelijkheid van de steden (lokale economie, voorzieningen, leefbaarheid etc.) onder druk komt te staan en het aanbod van gekwalificeerd personeel minder wordt, wat een neerwaartse vicieuze werkgelegenheidskring op gang kan brengen aangezien werkgevers dan eerder wegtrekken naar gebieden met een voldoende gekwalificeerde bevolking.

Figuur 2.2 Prognose ontwikkeling aandeel jongeren tot 25 jaar (bron: Primos)

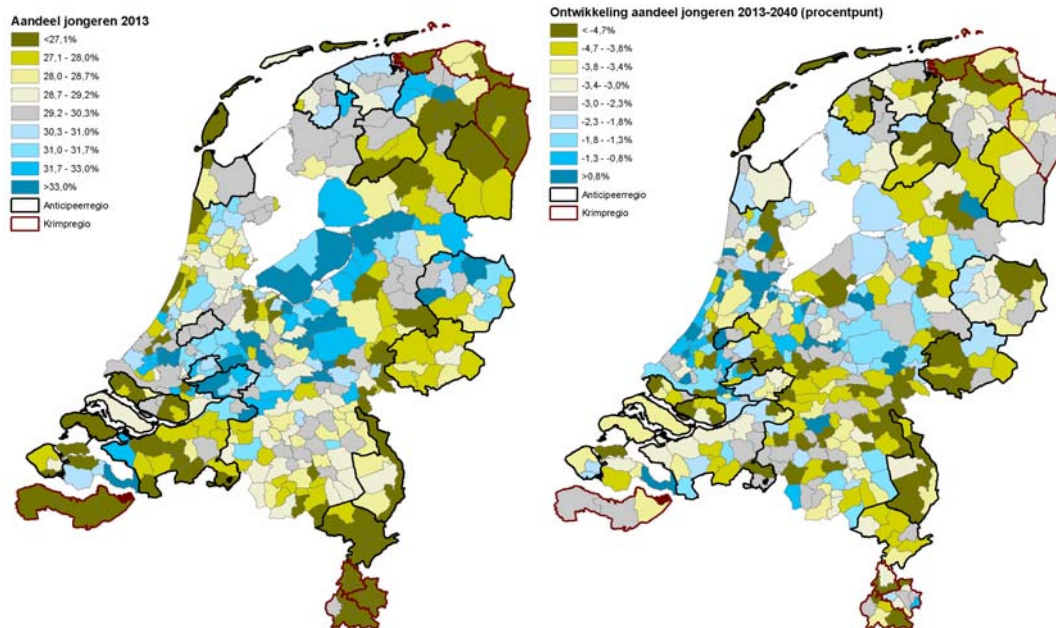
Figuur 2.2 laat zien dat het aandeel jongeren tot 25 jaar in de krimpregio's duidelijk lager is dan in de steden in de rest van het land, maar ook ten opzichte van vergelijkbare landelijke gemeenten in de rest van Nederland. In de anticipieerregio's is het beeld wisselend. Gemiddeld ligt het aandeel tussen de krimpregio's en de rest van Nederland in. In bijvoorbeeld de Alblasserwaard ligt het aandeel jongeren duidelijk boven het landelijk gemiddelde, terwijl dat aandeel op Schouwen Duivendland en in Midden-Limburg vergelijkbaar is met de krimpregio's (zie kaart 2.2).

Volgens de prognoses neemt het aantal jongeren tot 25 jaar in Nederland tot 2040 met zo'n 2,5 procentpunten af: van circa 29,5 naar 27 procent. In de krimpgebieden ligt het aandeel jongeren zoals gememoreerd lager, en neemt de komende decennia iets sterker af in vergelijking met de rest van het land. Maar de verwachte verschillen in ontwikkeling zijn

niet zo heel groot. De ontgroening zal in de landelijke delen van de krimpregio's ongeveer één procentpunt sterker zijn dan in vergelijkbare gemeenten. De steden in de krimpregio's ontgroenen ongeveer net zoveel als de landelijke gemeenten, maar wel ruim twee procentpunten meer dan de andere steden in Nederland. De ontgroening in de anticipeerregio's is gemiddeld ongeveer gelijk als in de krimpregio's.

In De Marne en Eemsdelta is de afname duidelijk sterker dan het gemiddelde, terwijl het aandeel in Oost-Groningen en Parkstad zich gelijk ontwikkeld met de rest van het land. In de anticipeerregio's valt vooral de ontgroening op de Waddeneilanden, De Hoeksche Waard, Noord-Limburg, Zuid-Oost Friesland en de Achterhoek op.

Kaart 2.2 Aandeel jongeren 2013 (links; bron: CBS) en ontwikkeling aandeel jongeren 2013-2040 (rechts; bron: Primos)

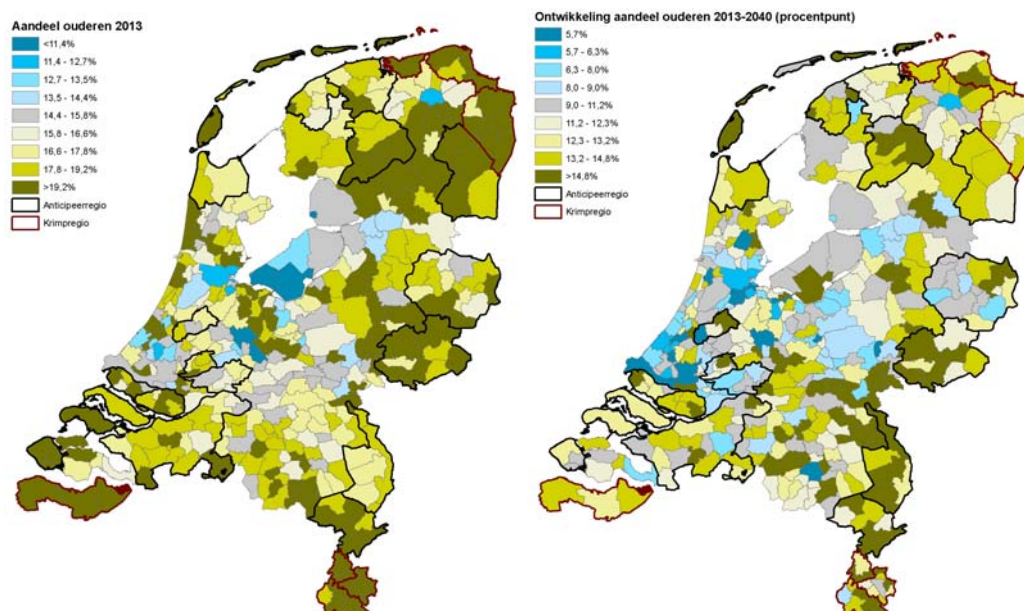

2.2 VERGRIJZING

Nu de eerst babyboomers met pensioen gaan begint het land langzamerhand te vergrijzen. Tussen 2009 en 2013 is het aandeel ouderen boven de 65 jaar toegenomen van 15 naar 16,8 procent. Naar verwachting ligt dit aandeel in 2040 op 27 procent. In kaart 2.3 zijn duidelijke regionale verschillen te zien. Vooral in de meer landelijke gemeenten in de krimpregio's is het aandeel ouderen hoger dan in de rest van het land: ongeveer vier procentpunten meer dan in de landelijke gemeenten buiten de krimp- en anticipeerregio's (figuur 2.3). Dit verschil gaat tot 2040 verdubbelen. Voor de stedelijke gemeenten van de krimpregio's geldt dat het verschil met de steden in de rest van het land groter is en ook met ongeveer vier procentpunten gaat toenemen. Maar de toename is wel duidelijk kleiner dan in het landelijk gebied van de krimpregio's.

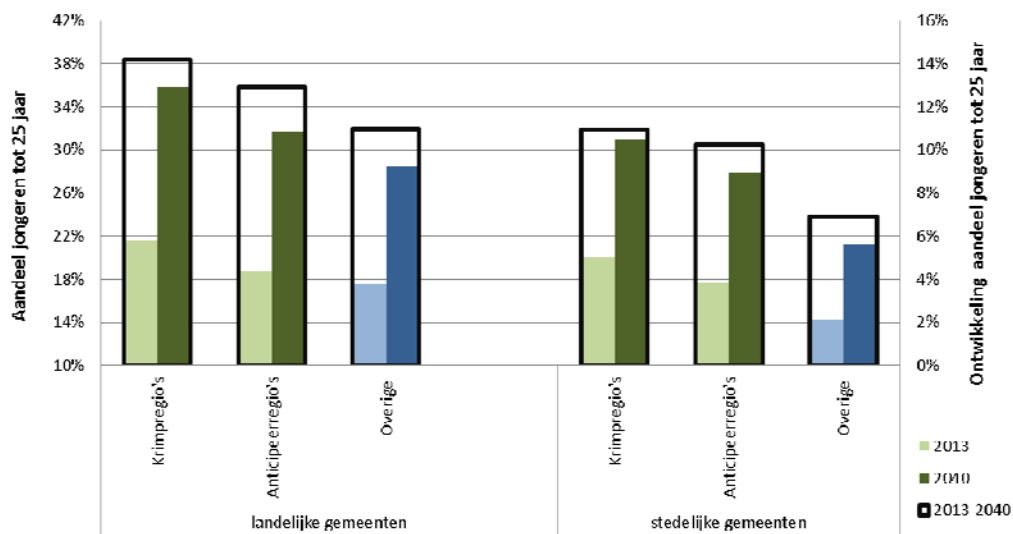
Voor de ontgroening geldt dat de verschillen in ontwikkeling tussen de krimpregio's en de rest van het land niet heel groot zijn. Alle gemeenten krijgen te maken met vergrijzing, maar het verschil tussen de krimpregio's en de rest van het land is veel groter dan bij de indicator aandeel jongeren. In de krimpregio's is aandeel ouderen al hoger dan in de rest van het land en gaat de vergrijzing ook beduidend sterker toeslaan.

Kaart 2.3 Aandeel ouderen vanaf 65 jaar 2013 (links; bron: CBS) en ontwikkeling aandeel ouderen 2013-2040 (rechts; bron: Primos)

Binnen de krimpregio's zijn ook verschillen in vergrijzing te zien. In Eemsdelta, De Marne, de Westelijke Mijnstreek en Zeeuws-Vlaanderen neemt het aandeel ouderen meer toe dan in de andere krimpregio's. In de anticipeerregio's is de ontwikkeling nogal divers. In Noordwest-Friesland, Achterhoek, Hoeksche Waard, Noord-Limburg, Midden-Limburg en de Waddeneilanden neemt het aandeel ouderen duidelijk sterker toe dan in de andere anticipeerregio's.

Figuur 2.3 Prognose ontwikkeling aandeel ouderen vanaf 65 jaar (bron: Primos)

3 WERKEN

Afnemende werkgelegenheid en hoge werkloosheid worden als een van de grootste problemen gezien in de krimpregio's. Als weinig mensen werken, is er weinig koopkracht, waardoor het voorzieningenniveau weer onder druk komt te staan, de regio nog minder aantrekkelijk wordt, kansrijke mensen er wegtrekken, etcetera.

In de krimpregio's is het aantal beschikbare (bereikbare) banen over het algemeen inderdaad lager dan in de rest van het land, zo blijkt uit kaart 3.2. De ontwikkeling tussen 2009-2013 is echter relatief gunstig is geweest.³ Juist in de Randstad, en dan met name de regio rond Den Haag, heeft het aantal beschikbare banen voor de aanwezige beroepsbevolking zich in deze periode relatief ongunstig ontwikkeld (zie kaart 3.1).

Figuur 3.1 laat de beschikbaarheid van werk voor de verschillende type gebieden zien. In elk type gebied is de beschikbaarheid van werk in steden groter dan in niet-steden, wat voortkomt uit de concentratie van werkgelegenheid in steden in het algemeen. De beschikbaarheid van werk is voor inwoners van niet-stedelijke gemeenten in de rest van Nederland groter dan voor de inwoners van steden in krimp- en anticipeergebieden. Dit hangt samen met het regionale karakter van de arbeidsmarkt: een inwoner van een niet-stedelijke gemeente in de Randstad kan profiteren van de nabijheid van het aanbod werk in verschillende nabij gelegen grotere steden zonder zelf perse veel werk in de eigen gemeente te hebben. Door dit regionale karakter van de arbeidsmarkt zijn er ook relatief weinig verschillen tussen steden en niet-steden als het gaat om de verandering in de beschikbaarheid van werk – steden en niet-steden in dezelfde type gebieden maken vrijwel dezelfde ontwikkeling door, al is de daling in krimpgebieden iets minder.

Hetzelfde vergelijkbaar beeld ontstaat voor de werkloosheid (bijstand, langdurige werkloosheid en jeugdwerkloosheid). Die is over het algemeen hoger in de krimp- en anticipeerregio's, maar heeft zich daar tussen 2009 en 2014 juist minder ongunstig ontwikkeld dan elders. De langdurige werkloosheid is wel duidelijk meer toegenomen in Twente, Noord-Limburg en de kop van Noord-Holland, maar ook in grote delen van de Randstad (kaart 3.3). De jeugdwerkloosheid is vooral relatief veel toegenomen in delen van

---

³ Overigens blijkt die toename van de beschikbaarheid van banen in de periferie van het land niet het gevolg te zijn van een toename van het aantal banen, maar van een afname van de beroepsbevolking (de noemer in deze indicator). Voor de overgebleven inwoners in die regio's die kunnen en willen werken (de beroepsbevolking) blijven er dus per inwoner meer banen over. Zie: G. Marlet, R. Ponds, C. van Woerkens, R. Zwart, 2014: Participatie en de klantenkring van gemeenten, in Atlas voor gemeenten 2014 (VOC Uitgevers, Nijmegen).

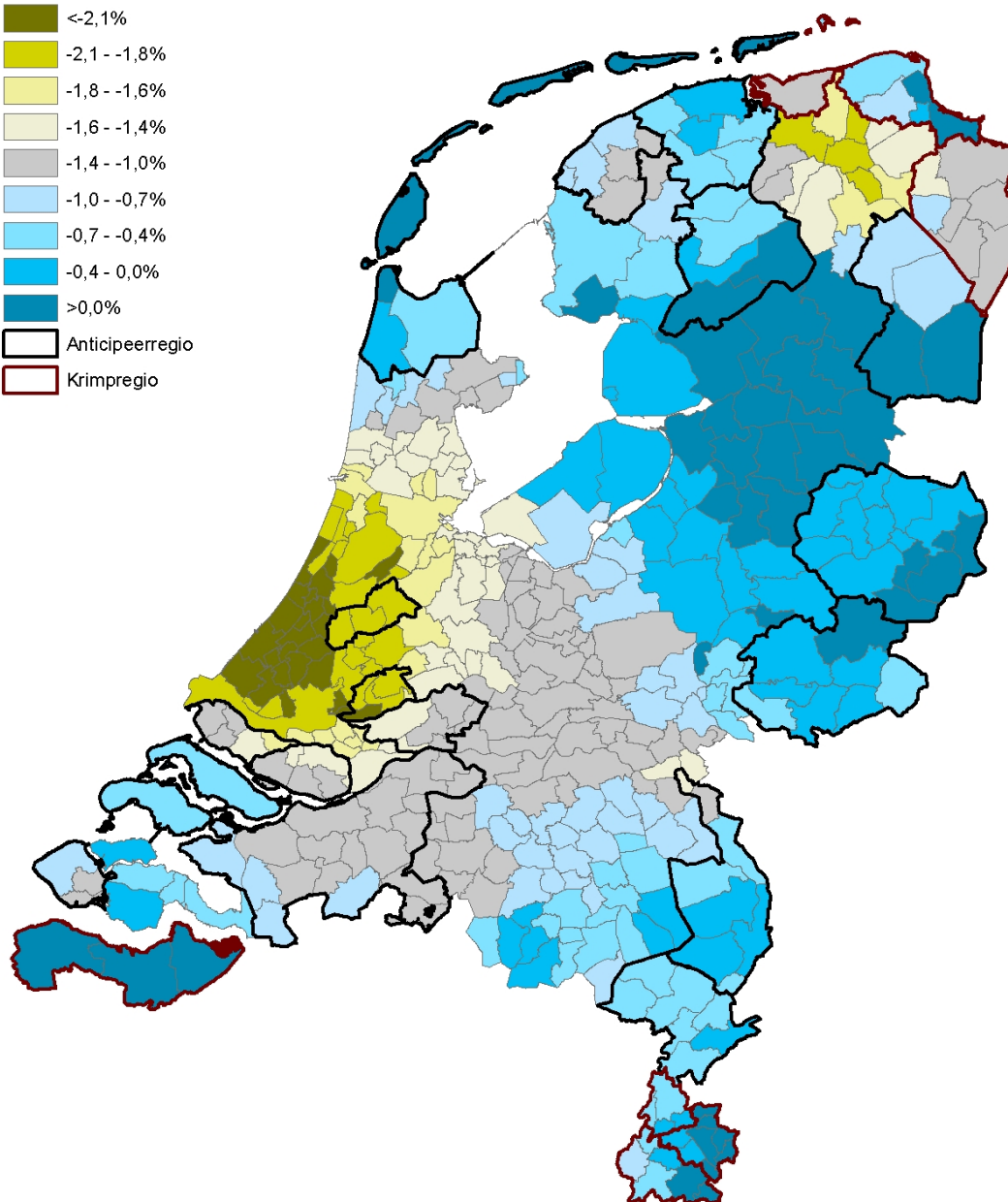
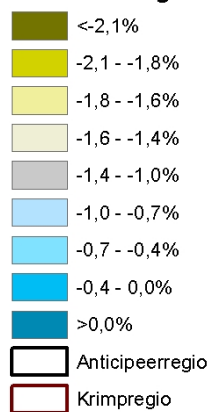
(Noord-)Friesland en kleine delen van Twente en de Achterhoek, maar ook in steden als Rotterdam en Lelystad (kaart 3.5).

In elk type gebied is de langdurige werkloosheid in de verschillende jaren in de steden hoger dan in niet-steden (figuur 3.3). In steden in krimpgebieden is de langdurige werkloosheid in 2013 en 2009 duidelijk hoger dan in de anticipeergebieden en de rest van Nederland terwijl dat in 2004 niet het geval was. De verschillen tussen steden in anticipeergebieden en overig Nederland zijn in 2013 erg klein. Ook in de niet-steden in krimpgebieden is de langdurige werkloosheid hoger dan in de niet-steden in de rest van Nederland, maar opvallend genoeg ook hoger dan in steden in de rest van Nederland. Wel is de ontwikkeling in zowel de steden als niet-steden in de krimpgebieden gunstiger dan in steden en niet-steden in de rest van Nederland.

De jeugdwerkloosheid (figuur 3.5) in steden en niet-steden in krimp- en anticipeergebieden is hoger dan in de rest van Nederland – zowel in 2004, 2009 als 2013. Opvallend is wel dat vooral in de niet-stedelijke gemeenten in de krimpgebieden de jeugdwerkloosheid fors hoger is dan in de niet-stedelijke gemeenten in de anticipeergebieden en de rest van Nederland. Ook is – in tegenstelling tot de anticipeerregio's en de rest van Nederland – de jeugdwerkloosheid in de niet-steden in de krimpgebieden hoger dan in de steden in. Ook is de ontwikkeling van de jeugdwerkloosheid (figuur 3.6) in de krimpgebieden het minst ongunstig in de steden terwijl die in de anticipeergebieden en de rest van Nederland juist minder ongunstig ontwikkeld in de niet-steden.

Kaart 3.1 Ontwikkeling van het aantal beschikbare banen per inwoner (2009-2013)

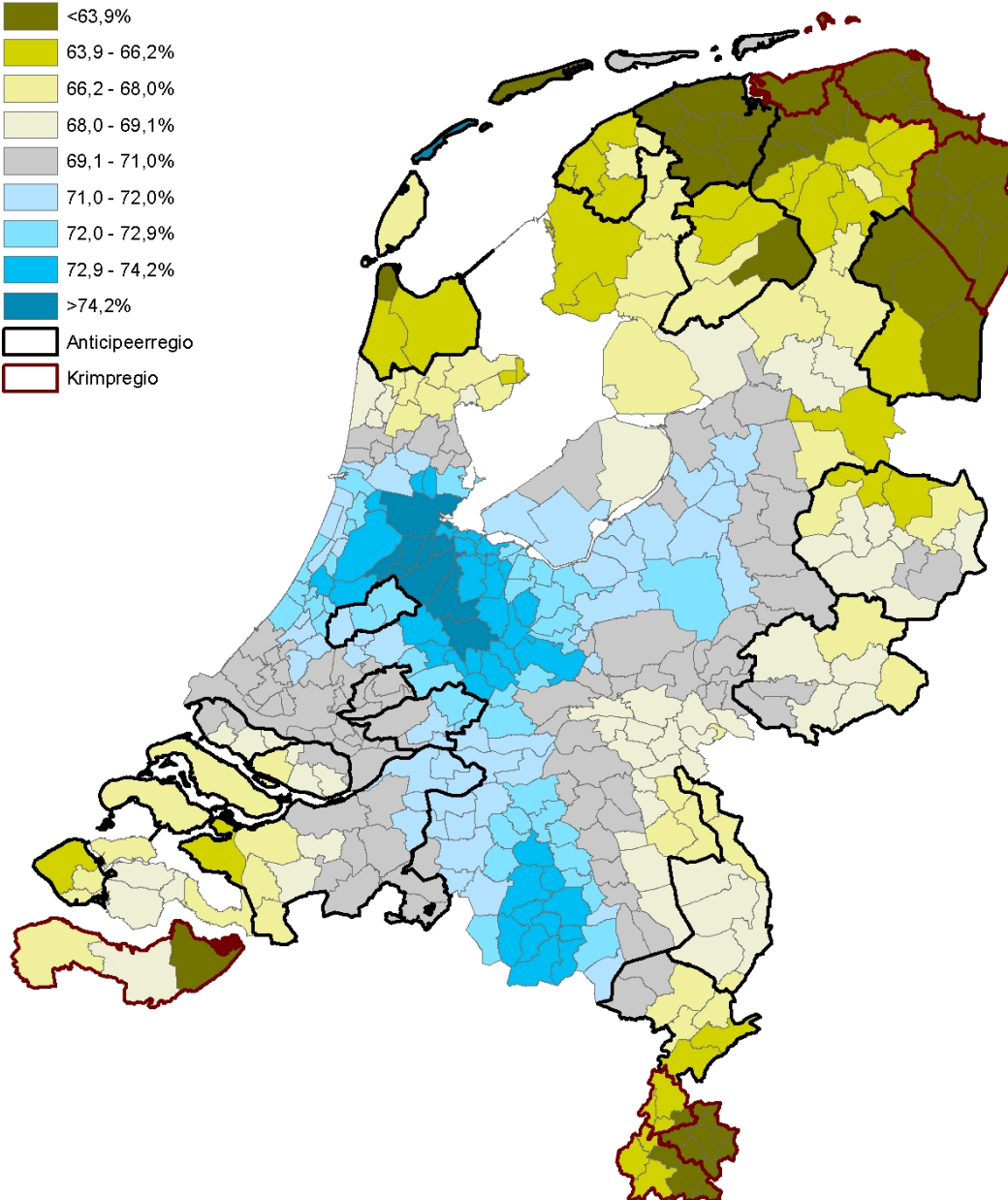
Ontwikkeling beschikbaarheid werk 2009-2013 (schaalscore)

Kaart 3.2 Het aantal beschikbare banen per inwoner in 2013

Beschikbaarheid werk 2013 (schaalscore)

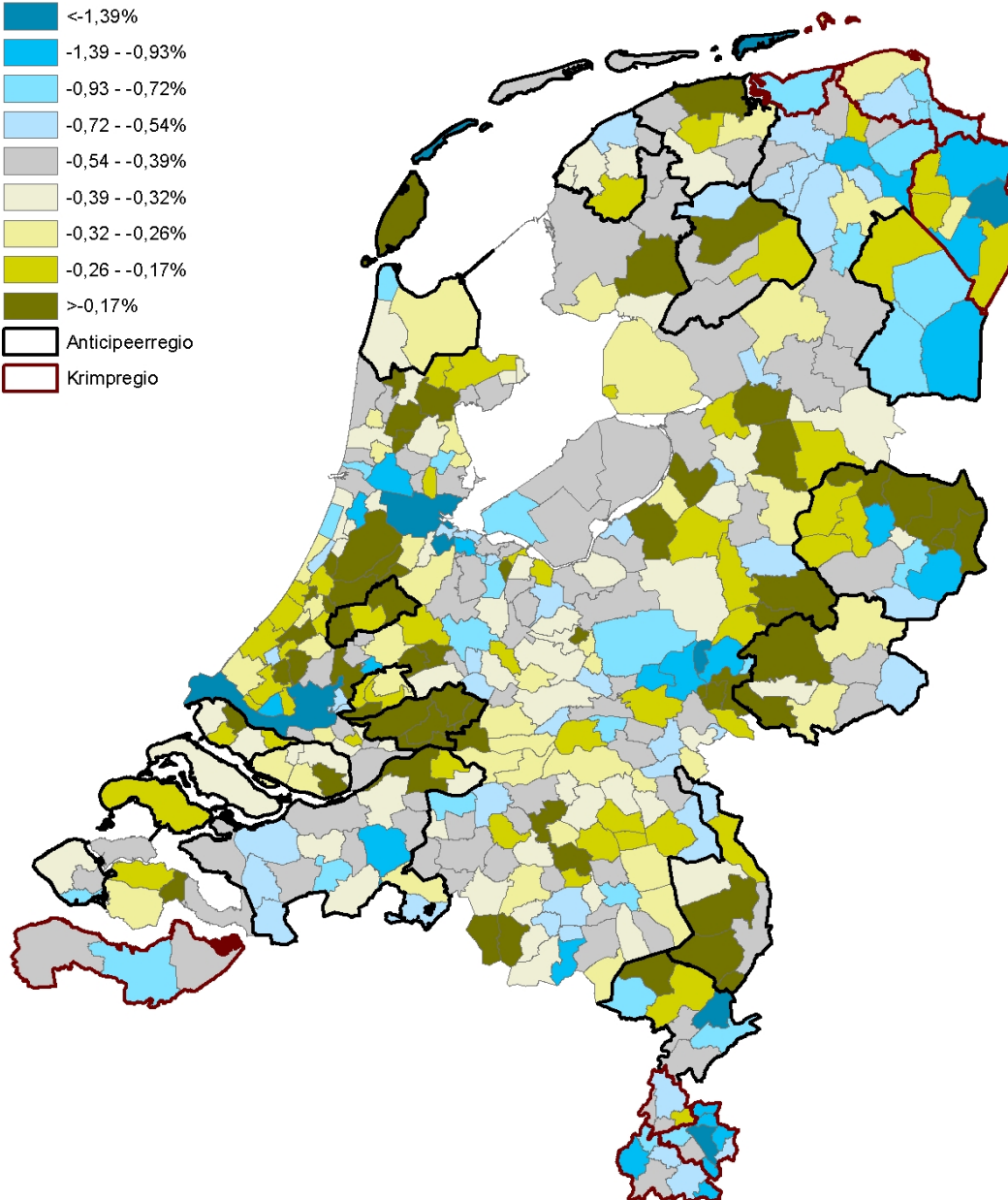
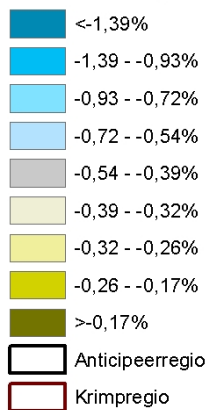
- <63,9%
- 63,9 - 66,2%
- 66,2 - 68,0%
- 68,0 - 69,1%
- 69,1 - 71,0%
- 71,0 - 72,0%
- 72,0 - 72,9%
- 72,9 - 74,2%
- >74,2%
- Anticipieerregio
- Krimpregio

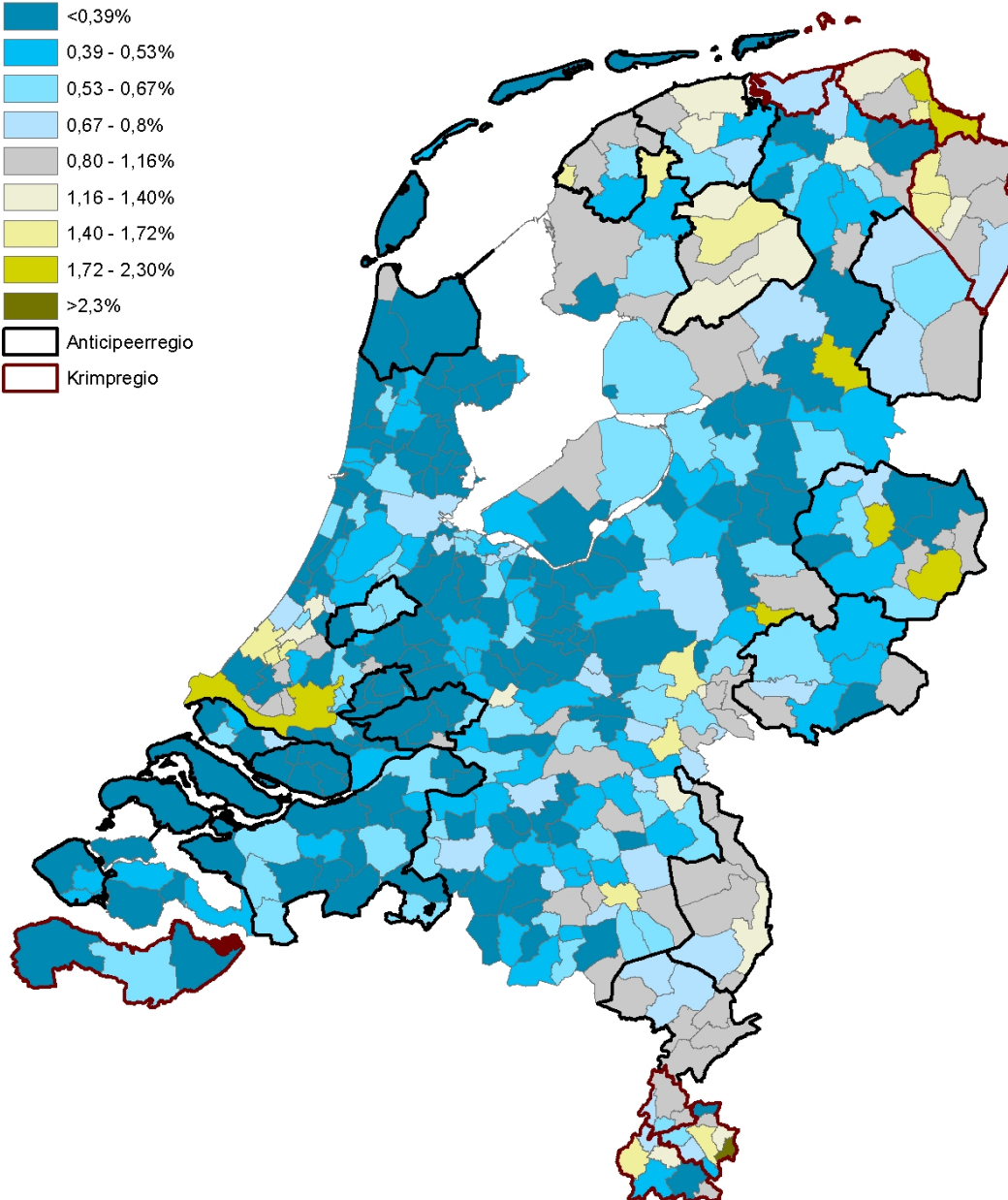
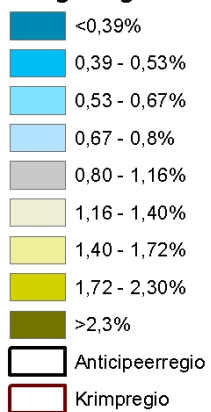
Kaart 3.3 Ontwikkeling langdurige werkloosheid

Ontwikkeling langdurige werkloosheid 2009-2013 (procentpunt)

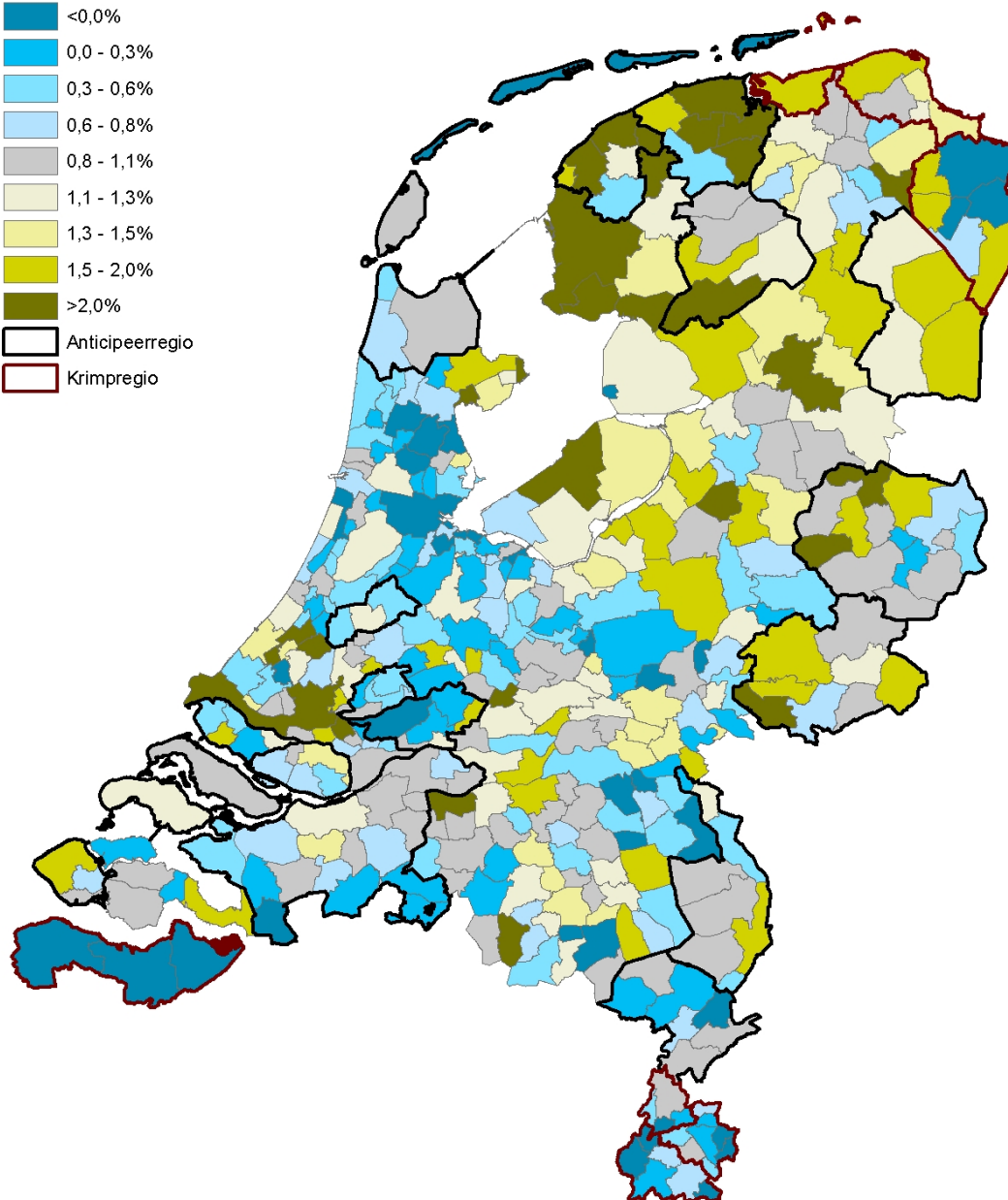
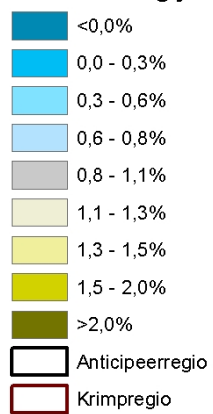
Kaart 3.4 Langdurige werkloosheid

Langdurige werkloosheid (2013)

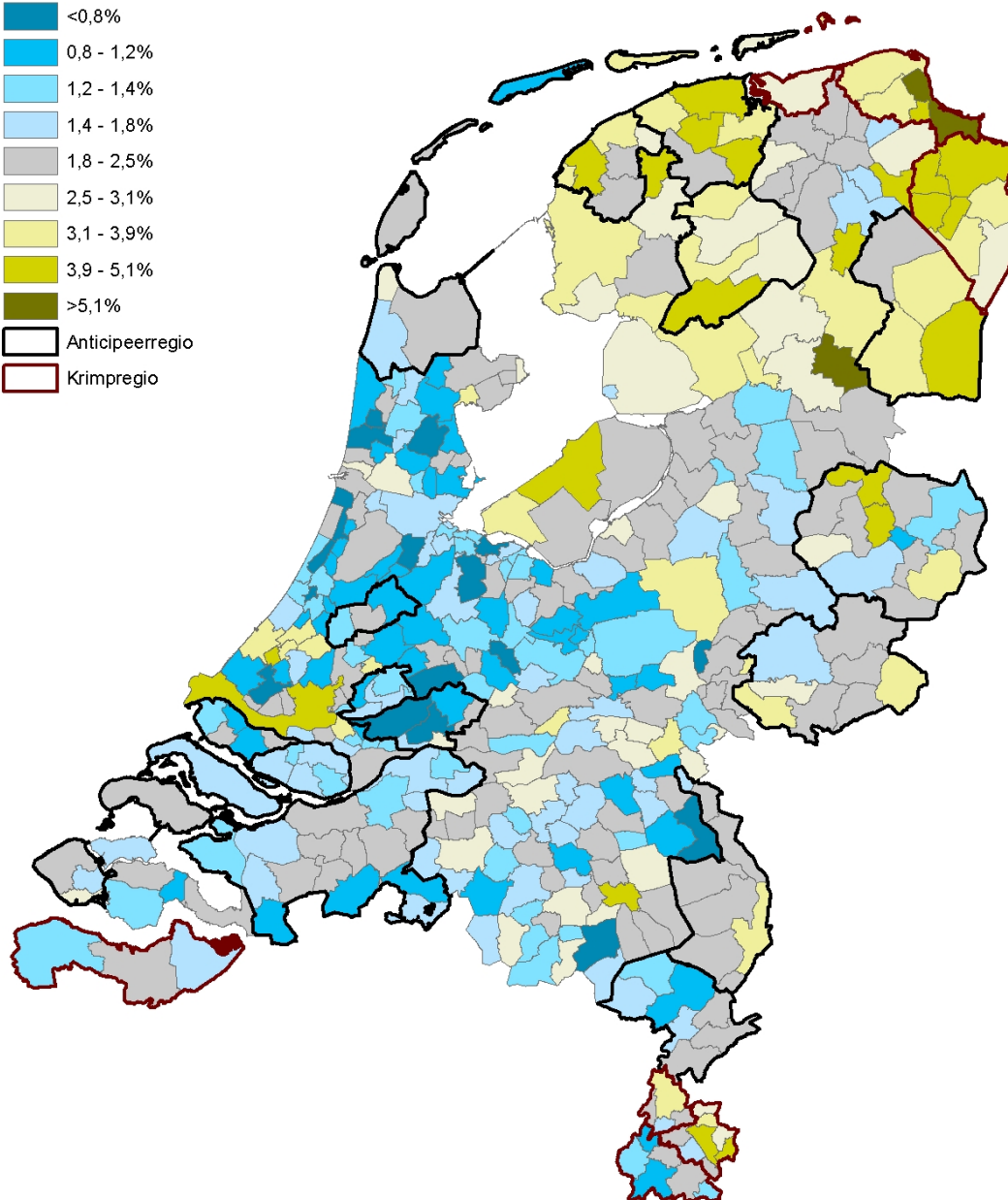
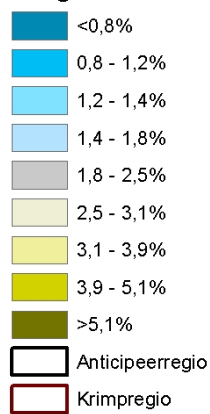
Kaart 3.5 Ontwikkeling jeugdwerkloosheid

Ontwikkeling jeugdwerkloosheid (2009-2013)

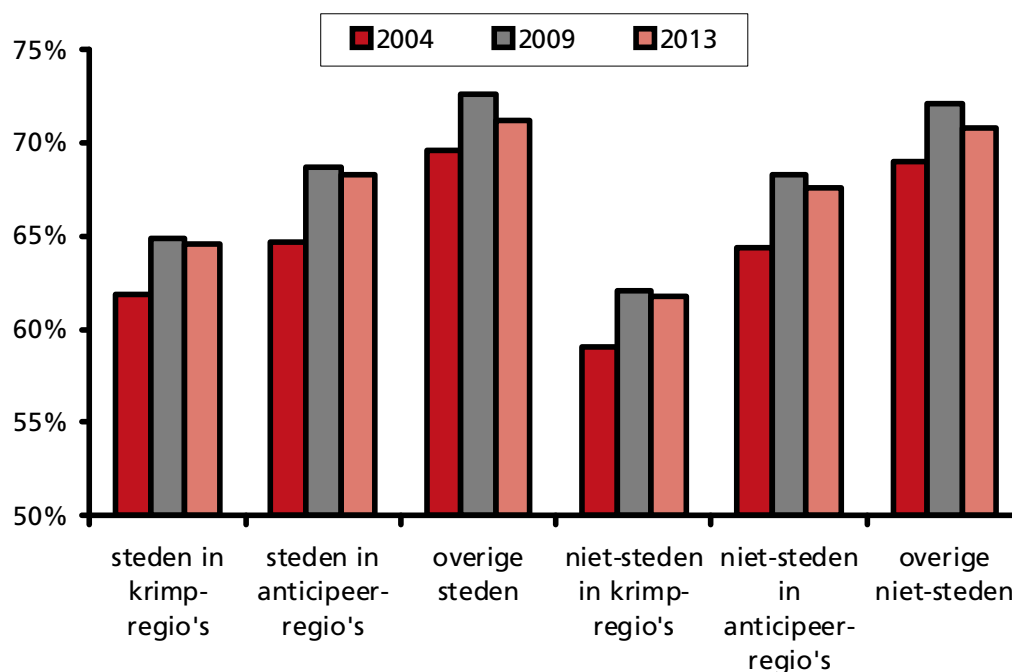

Kaart 3.6 Jeugdwerkloosheid

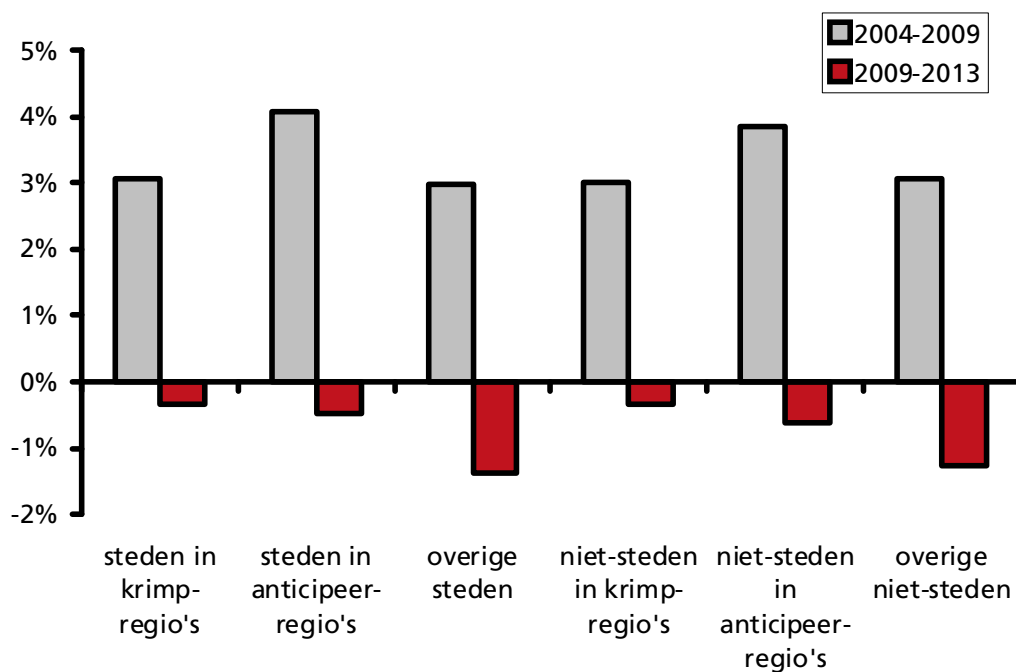
Jeugdwerkloosheid (2013)

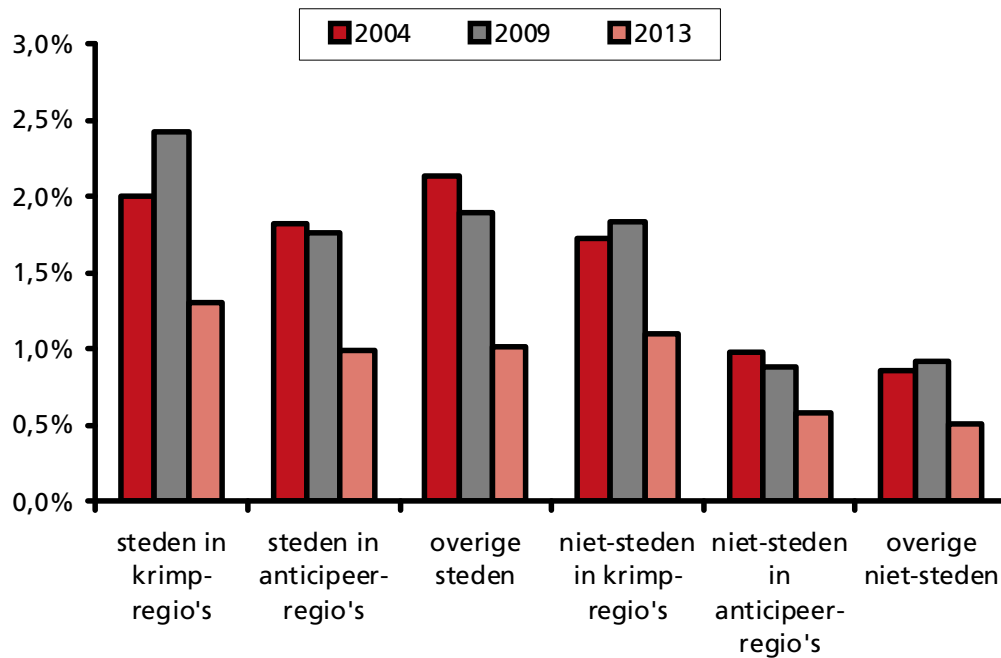
Figuur 3.1 Beschikbaarheid werk in steden en niet-steden per type gebied

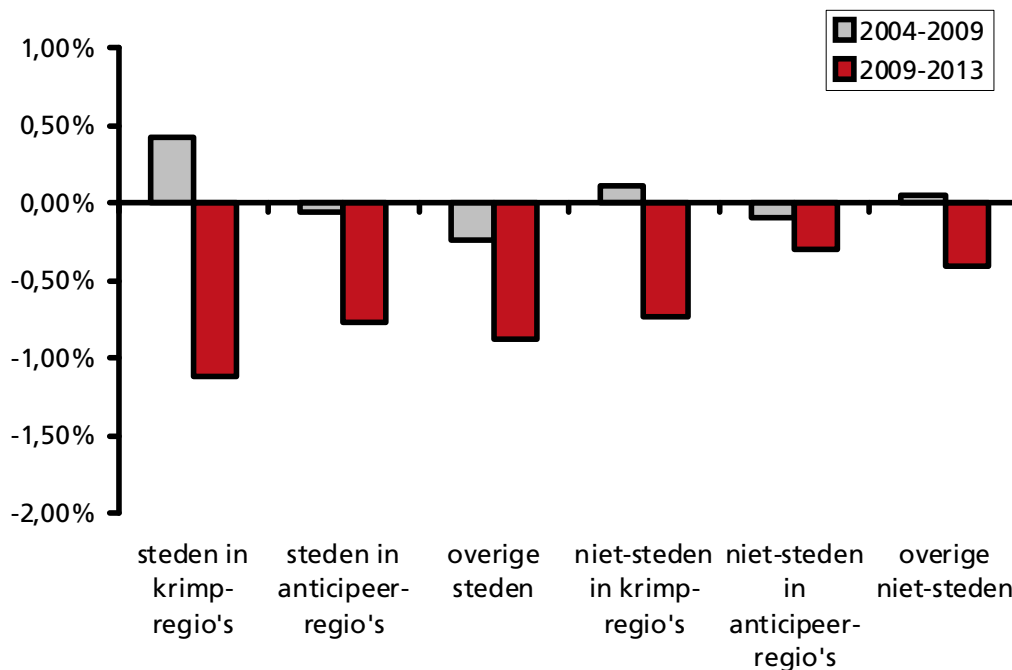
Figuur 3.2 Ontwikkeling beschikbaarheid werk in steden en niet-steden per type gebied

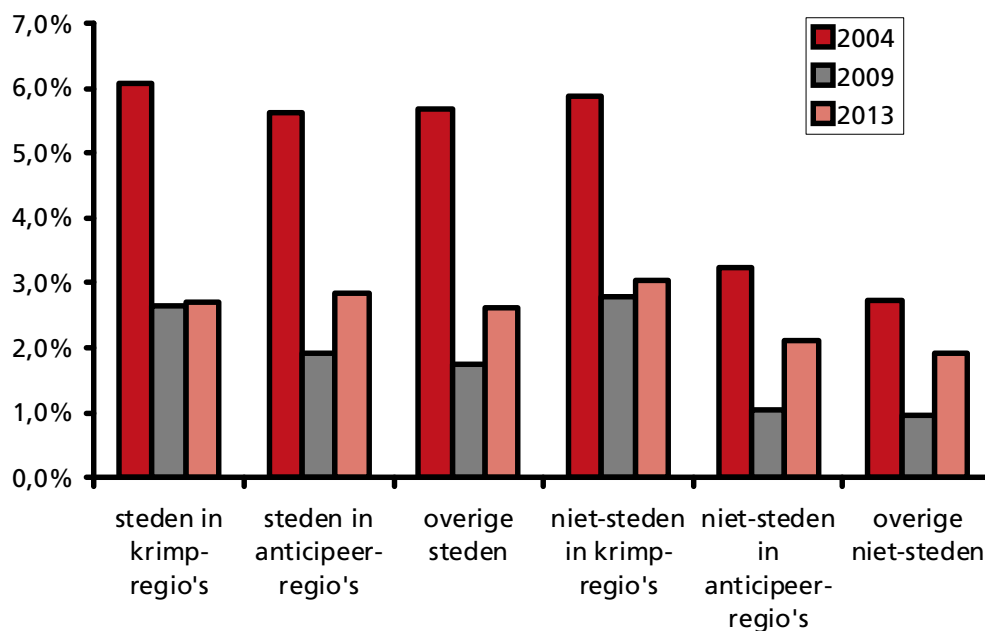
Figuur 3.3 Langdurige werkloosheid in steden en niet-steden per type gebied

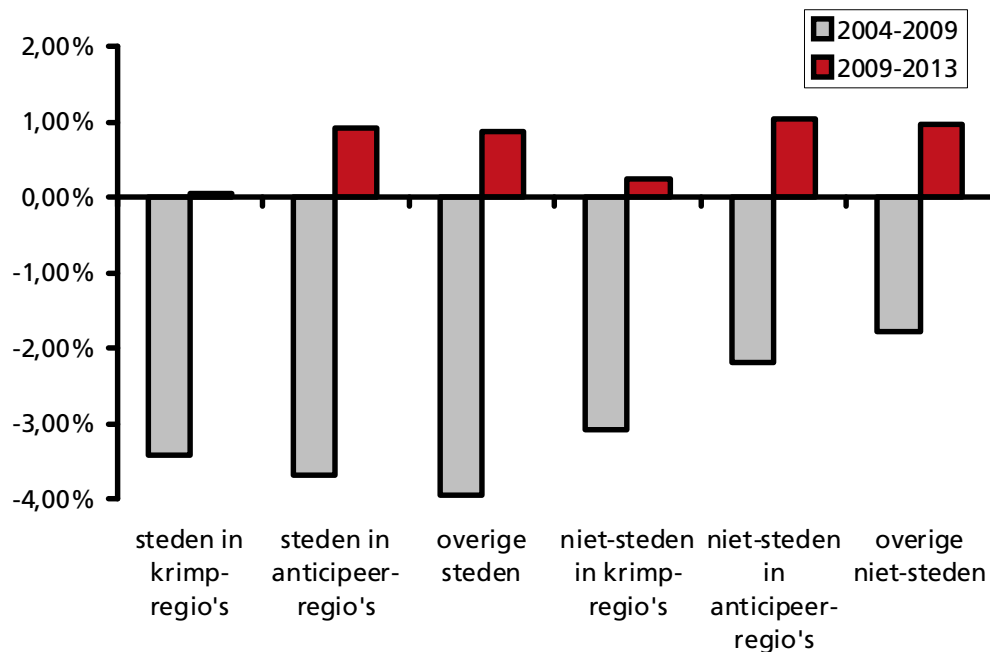
Figuur 3.4 Ontwikkeling langdurige werkloosheid in steden en niet-steden per type gebied

Figuur 3.5 Jeugdwerkloosheid in steden en niet-steden per type gebied

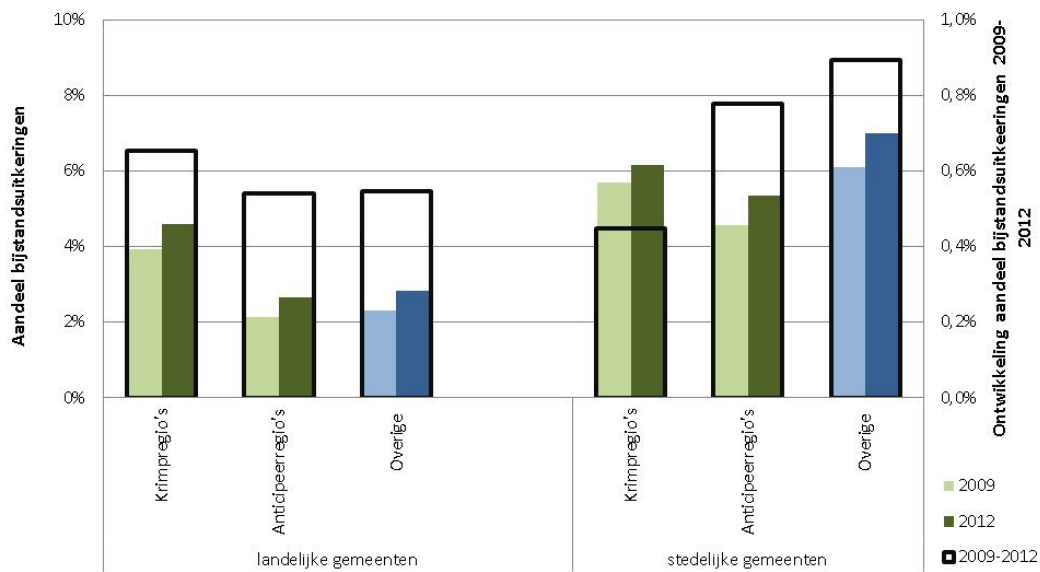

Figuur 3.6 Ontwikkeling Jeugdwerkloosheid in steden en niet-steden per type gebied

Tot slot wordt gekeken naar het aandeel bijstandsuitkeringen. Het aandeel bijstandsuitkeringen in de krimpregio's laat een gevarieerd beeld zien (zie figuur 3.7). In de landelijk gemeenten van de krimpregio's is het aandeel bijstandsuitkeringen hoger en meer toegenomen dan in de rest van landelijke gemeenten. Terwijl in de stedelijke gemeenten van de krimpregio's het aandeel lager en minder gestegen is dan in de andere steden.

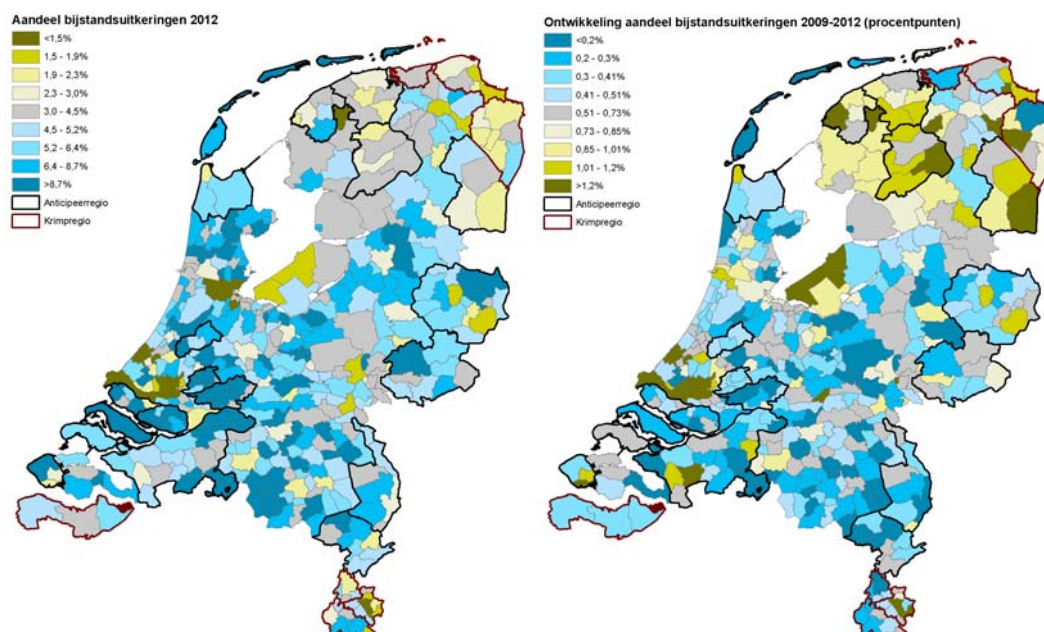
Figuur 3.7 Aantal bijstandsuitkeringen per huishouden 2009-2012 (bron: CBS)

In kaart 3.7 is goed te zien dat een hoog aandeel bijstandsuitkeringen vooral iets is van de grotere steden. Het zijn dan ook vooral de krimpregio's en anticipieerregio's met steden (zoals Parkstad) waar het aandeel bijstandsuitkeringen hoog is. Maar ook in Eemsdelta en Oost-Groningen is sprake van relatief veel bijstandsuitkeringen. De toename van het aandeel bijstandsuitkeringen is vooral hoog in de krimp- en anticipieerregio's van de drie noordelijke provincies.

Kaart 3.7 Aandeel bijstandsuitkeringen 2012 (links) en ontwikkeling 2009-2012 (rechts; bron: CBS)

4 INVESTERINGEN

Krimpregio's kunnen in een vicieuze cirkel terecht komen als mensen verwachten dat de regio steeds verder zal krimpen, waardoor de waarde van woningen steeds verder onder druk zal komen staan, en bedrijven steeds meer moeite zullen hebben om klanten en goede werknemers te vinden.

Als mensen en bedrijven dat verwachten, zijn ze niet snel geneigd om in (het vastgoed in) de regio te investeren. Ze verwachten immers dat die investering in de toekomst niet veel meer waard zal zijn. Als investeringen uitblijven verloederd de woonomgeving (woningen verkortten) en neemt de werkgelegenheid verder af, en komen regio's in een vicieuze cirkel terecht.⁴

Gegevens over investeringen van particulieren zijn er niet. In de Demowijzer zijn echter wel (op regioniveau) gegevens opgenomen over de investeringen van bedrijven. Van alle krimpregio's investeren bedrijven alleen in Zuid-Limburg beduidend minder dan elders (zie kaart 4.2). In Noordoost-Groningen en Zeeuws-Vlaanderen wordt juist meer dan gemiddeld geïnvesteerd. Er zijn wel een aantal anticipeerregio's waarin relatief weinig wordt geïnvesteerd, met name Zuidsoost-Drenthe, en in mindere mate Twente en Noord-Limburg.

De investeringen van bedrijven hebben zich in de meeste krimp- en anticipeerregio's wel duidelijk ongunstiger ontwikkeld dan elders, met name in Groningen en Drenthe, en in Zuid-Limburg en de kop van Noord-Holland (zie kaart 4.1). In de Achterhoek is deze ontwikkeling de laatste jaren juist relatief gunstig geweest. Opvallend is daarnaast de ongunstige ontwikkeling in Flevoland.

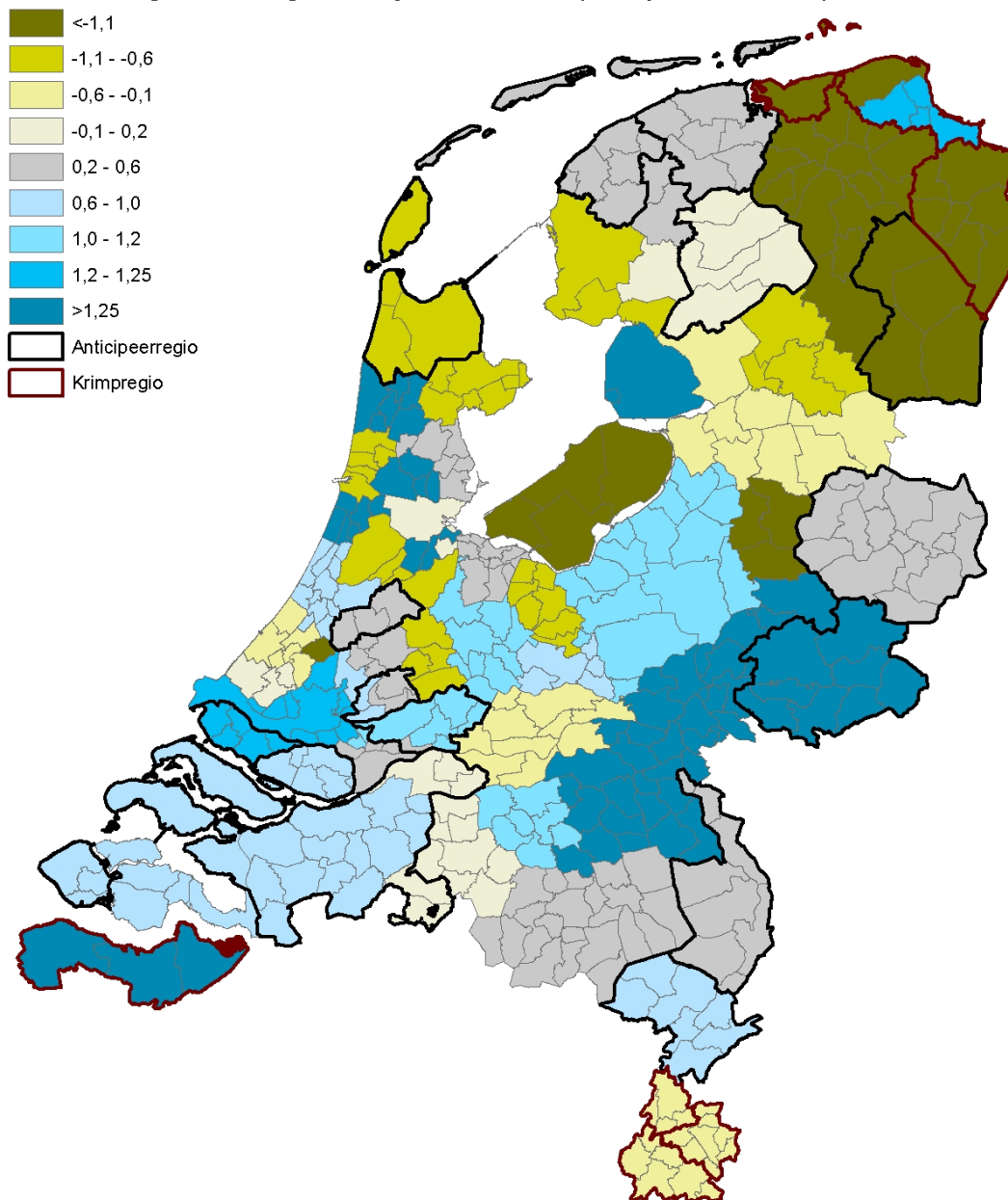
Per saldo is de situatie het meest zorgwekkend in Zuidoost Drenthe en Zuid Limburg. Daar is het investeringsniveau relatief laag, en hebben de investeringen van bedrijven zich de laatste tijd duidelijk relatief ongunstig ontwikkeld.

---

⁴ Glaeser, E., J. Gyourko, 2005: Urban decline and durable housing, in: Journal of political economy, 113(2), pp. 345-375.

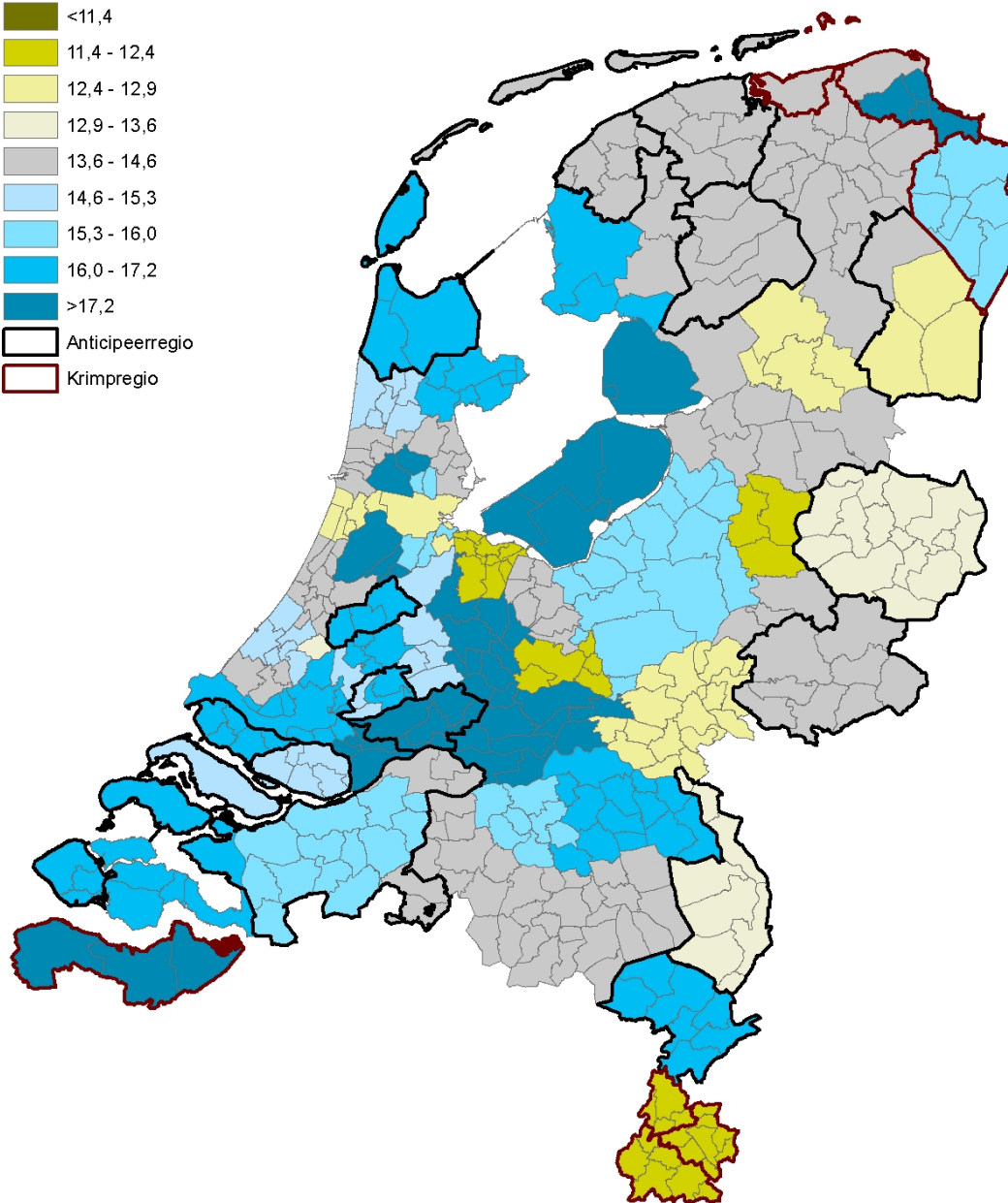
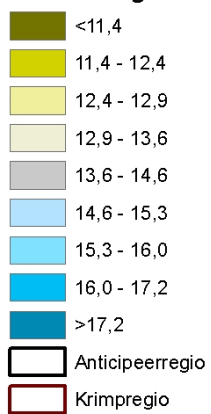
Kaart 4.1 Ontwikkeling van de investeringen van bedrijven (2009-2013)

Ontwikkeling investeringen bedrijven 2009-2013 (euro per werknemer)

Kaart 4.2 Investerings van bedrijven (2013)

Investerings bedrijven 2013 (euro per werknemer)

5 WONEN

Woningprijzen worden over het algemeen gezien als dé graadmeter voor de aantrekkingskracht van een regio.⁵ Meer dan gemiddeld dalende woningprijzen zijn een indicatie dat een regio steeds minder in trek raakt en dat de bevolking krimpt of in de toekomst zal gaan krimpen.⁶ Als mensen krimp en verder dalende huizenprijzen in een bepaalde regio verwachten zal dat hun vraag naar woningen, en hun bereidheid om daarvoor te betalen, negatief beïnvloeden, waardoor de waarde van woningen nog verder onder druk komt te staan, etcetera.⁷

Huizenprijzen zijn inderdaad duidelijk lager in de krimp- en anticipeerregio's (zie kaart 5.2). De ontwikkeling van de huizenprijzen tussen 2009 en 2014 laat echter een veel genuanceerder beeld zien (kaart 5.1). In Zuid-Limburg en de (delen van de) Achterhoek hebben de huizenprijzen zich in die periode relatief ongunstig ontwikkeld. Maar juist ook buiten de krimp- en anticipeerregio's is die ontwikkeling de laatste jaren ongunstig geweest, zoals in grote delen van Brabant en Gelderland, en in delen van Noord-Holland. Bovendien behoort de krimpregio Zeeuws-Vlaanderen tot de gebieden waar de huizenprijzen zich het minst ongunstig hebben ontwikkeld

In figuur 5.1 en 5.2 zijn respectievelijk de huizenprijzen in 2004, 2009 en 2013 en de ontwikkeling hiervan in steden en niet-steden in krimp- en anticipeergebieden en overig Nederland weergegeven. De gemiddelde huizenprijs (per vierkante meter) was in 2004, 2009 en 2013 altijd het laagst in de krimpggebieden, gevolgd door de anticipeerregio's. In zowel de krimpregio's als overig Nederland lagen de huizenprijzen hoger in de steden dan in de niet-steden. Opvallend is dat dit niet het geval was in de anticipeerregio's: hier lagen de huizenprijzen juist hoger in de niet-steden dan in de steden. De ontwikkeling van de huizenprijzen was tussen 2009 en 2013 in de steden in de krimpregio's het meest ongunstig van de zes verschillende onderscheiden gebieden. In de anticipeergebieden en de rest van Nederland was de ontwikkeling in de steden in deze periode juist minder ongunstig dan in de niet-steden.

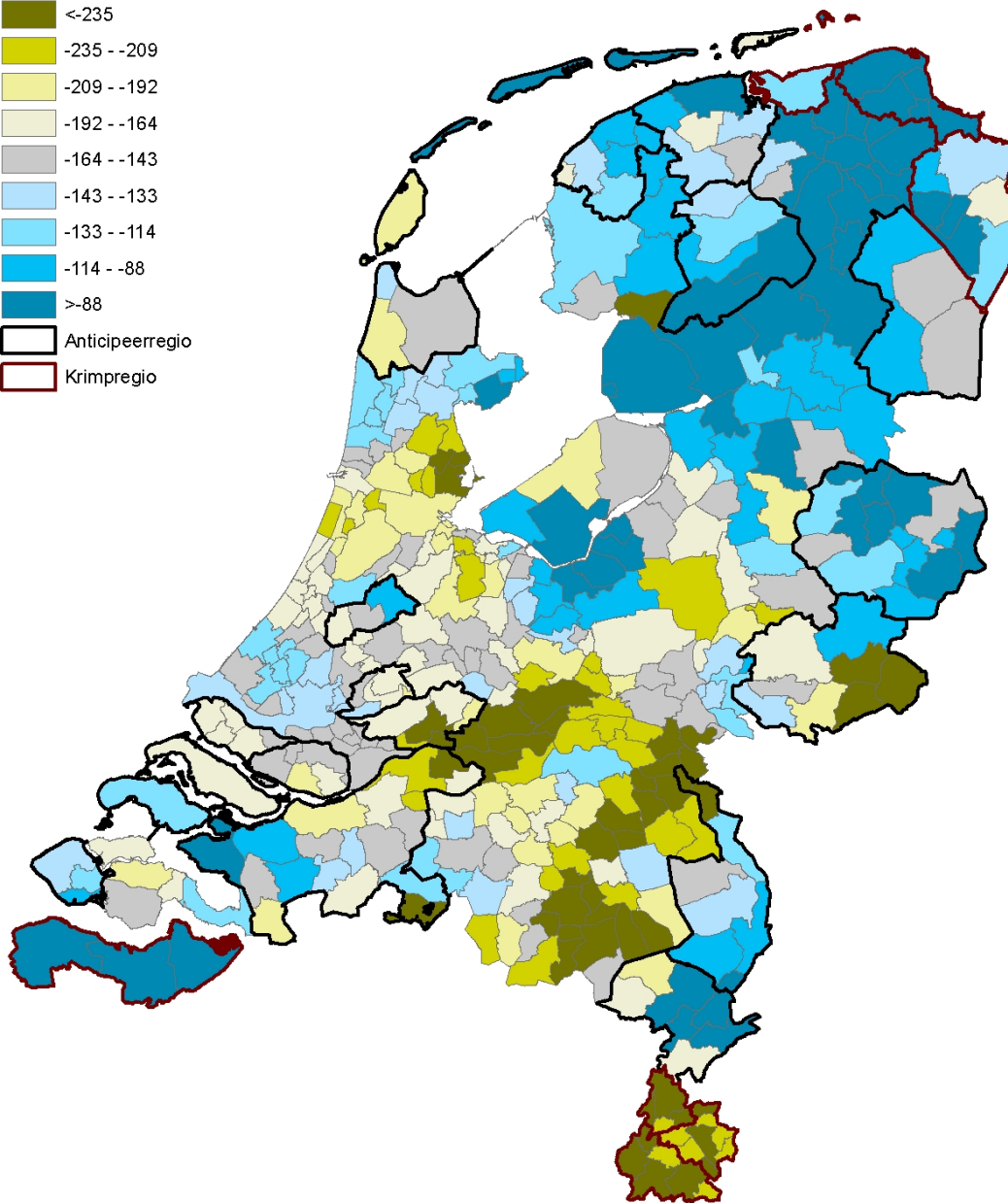
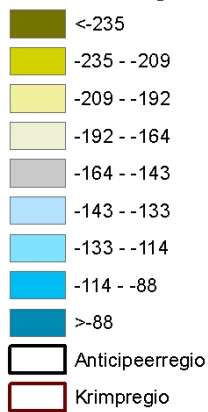
⁵ G.A. Marlet, 2009: De aantrekkelijke stad. Moderne locatietheorieën en de aantrekkingskracht van Nederlandse steden (VOC Uitgevers Nijmegen)

⁶ G. Marlet, A. Oumer, R. Ponds, C. van Woerkens, 2014: Groeien aan de grens; kansen voor grensregio's (VOC Uitgevers, Nijmegen).

⁷ Glaeser, E., J. Gyourko, 2005: Urban decline and durable housing, in: Journal of political economy, 113(2), pp. 345-375.

Kaart 5.1 Ontwikkeling woningprijzen

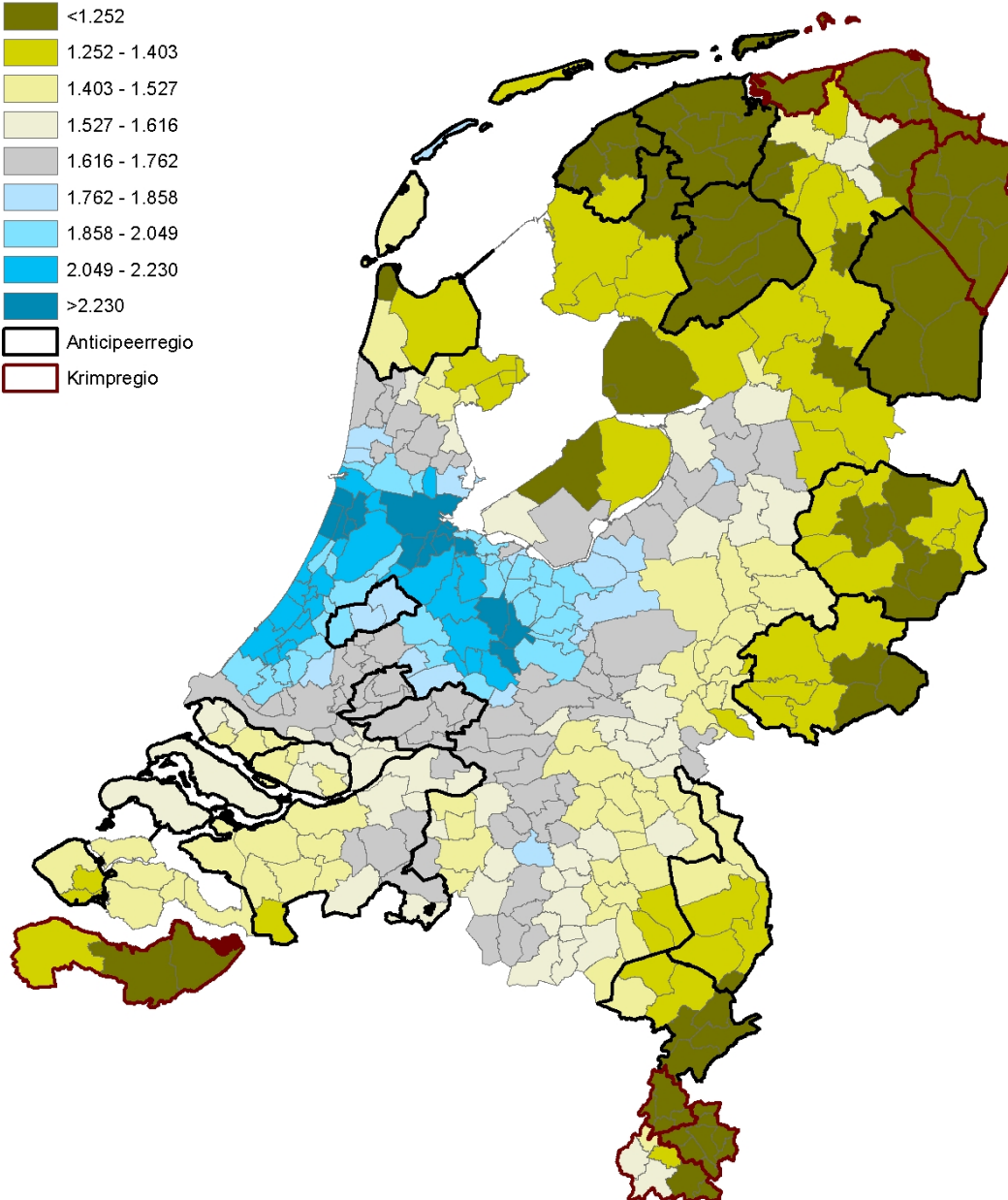
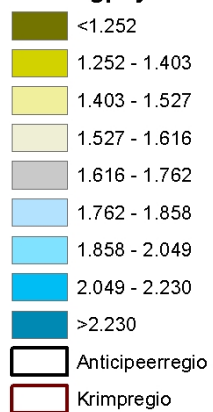
Ontwikkeling woningprijzen 2009-2013 (euro per m2)

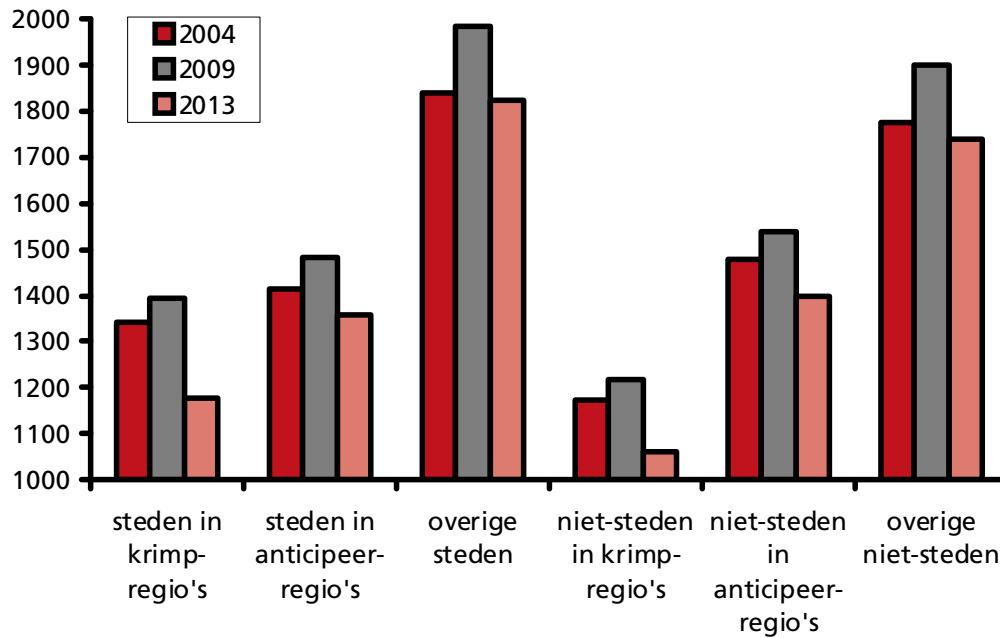

Kaart 5.2 Woningprijzen

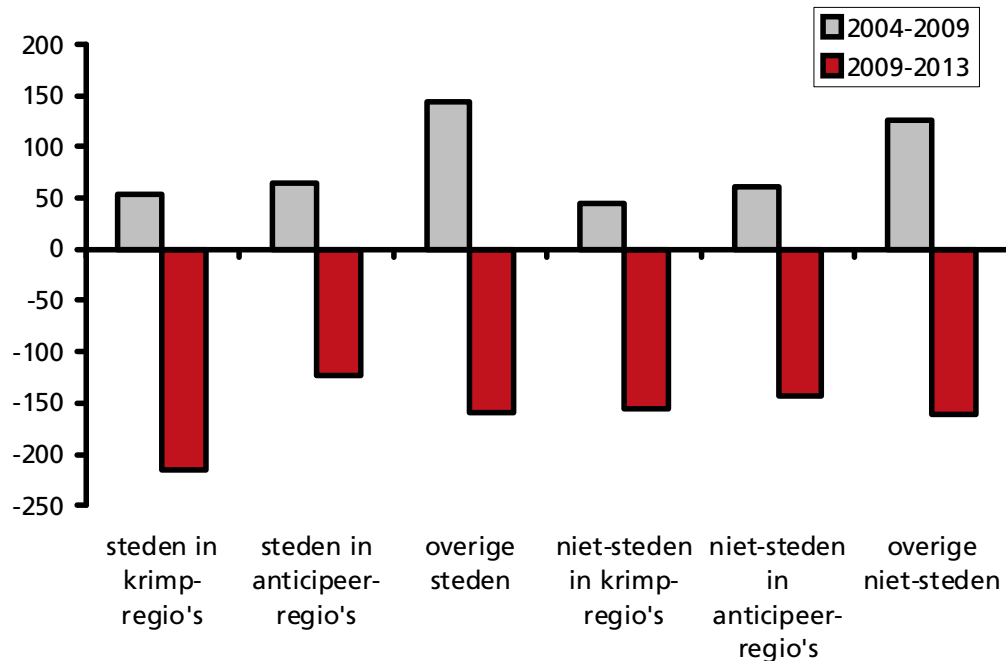
Woningprijzen 2013 (euro per m2)

Figuur 5.1 Huizenprijzen in steden en niet-steden naar type gebied (euro per m²)

Figuur 5.2 Ontwikkeling huizenprijzen in steden en niet-steden naar type gebied (euro per m²)

6 VOORZIENINGEN

Bevolkingskrimp kan het draagvlak voor sommige voorzieningen aantasten. Dat hoeft op zichzelf niet altijd een probleem te zijn, maar om de vinger aan de pols te houden wordt in de Demowijzer de ontwikkeling op verschillende indicatoren op dit thema in beeld gebracht: basisonderwijs, huisartsen, en winkels voor dagelijkse en meer luxe boodschappen.

6.1 WINKELS

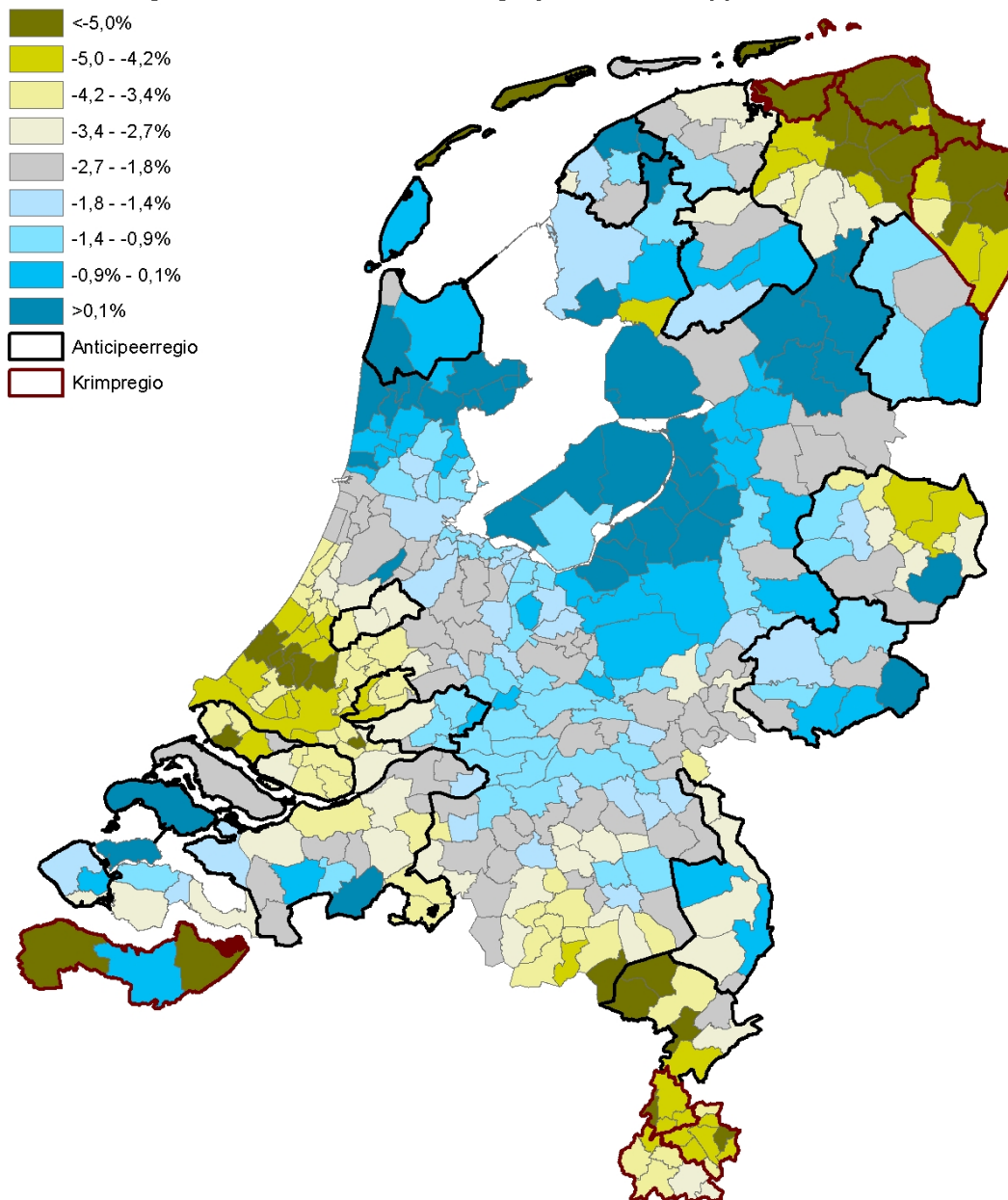
De beschikbaarheid van het aantal winkels voor dagelijkse boodschappen is in vrijwel heel Nederland afgenomen maar in de meeste krimpregio's is de krimp relatief sterk (kaart 6.1). Dat geldt overigens ook voor de regio Den Haag en Zuif-Holland als geheel. Voor de anticipeerregio's is het beeld genuanceerder. Ook de beschikbaarheid van winkels voor recreatief winkelen heeft zich in de krimpregio's relatief ongunstig ontwikkeld (kaart 6.3). Uitzondering hierop is Zeeuws-Vlaanderen waar er juist een toename heeft plaatsgevonden.

Figuur 6.1 en 6.2 laten de (ontwikkeling van de) beschikbaarheid van het aantal winkels voor dagelijkse boodschappen zien voor de steden en niet-steden in krimp-, anticipeer en overige gebieden in Nederland. De beschikbaarheid van winkels voor dagelijkse boodschappen voor inwoners van zowel steden als niet-steden was in zowel 2004, 2009 als 2012 duidelijk hoger dan voor inwoners in de krimp- en anticipeergebieden. In alle zes type gebieden heeft zich tussen 2004 en 2009 en 2009 en 2012 een daling voorgedaan. Deze daling is het sterkst in de krimpgebieden en daarbinnen voor inwoners van de niet-steden. Het verschil tussen inwoners van anticipeergebieden (steden en niet-steden) en overig Nederland is veel beperkter. Inwoners van steden in de anticipeergebieden zagen de beschikbaarheid van winkels tussen 2009 en 2012 het minst dalen.

De beschikbaarheid van winkels voor recreatief winkelen (figuur 6.3 en 6.4) voor inwoners van zowel steden als niet-steden was in zowel 2004, 2009 als 2012 duidelijk hoger dan voor inwoners in de krimp- en anticipeergebieden. Het verschil tussen steden en niet-steden is wel duidelijk groter in overig Nederland dan in de krimp- en de anticipeergebieden. De ontwikkeling van de beschikbaarheid van winkels voor recreatief winkel tussen 2009 en 2012 is het minst gunstig geweest in de steden in de krimpgebieden en de steden in overig Nederland. In zowel de steden als de niet-steden in de anticipeergebieden is deze ontwikkeling daarentegen het minst ongunstig geweest.

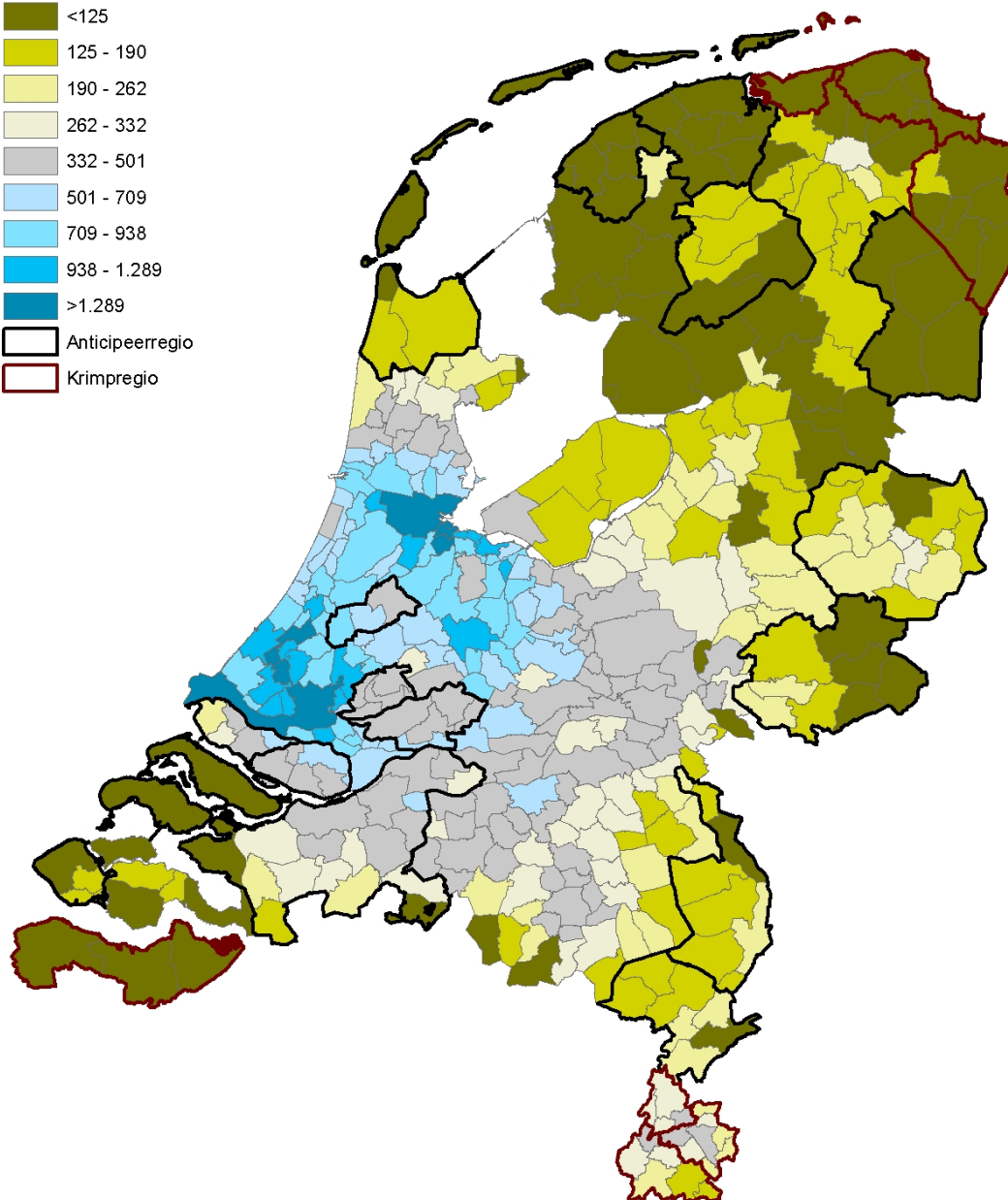
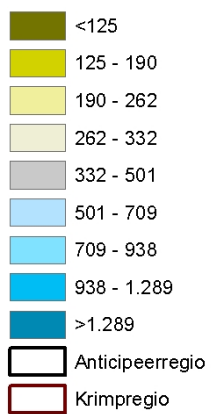
Kaart 6.1 Ontwikkeling winkels voor dagelijkse boodschappen

Ontwikkeling beschikbaarheid winkels dagelijkse boodschappen 2009-2012

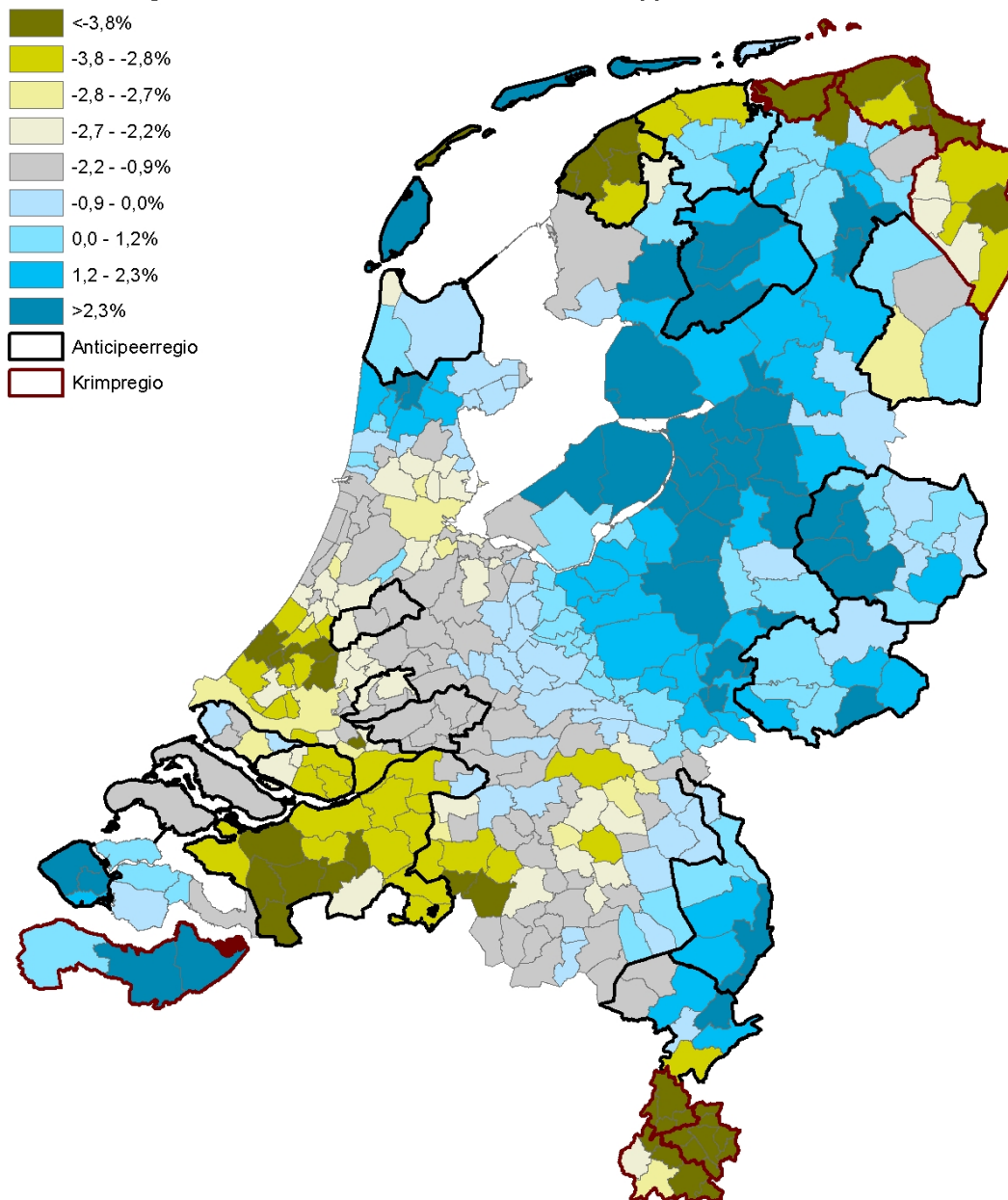
Kaart 6.2 Winkels voor dagelijkse boodschappen

Beschikbaarheid winkels dagelijkse boodschappen 2012

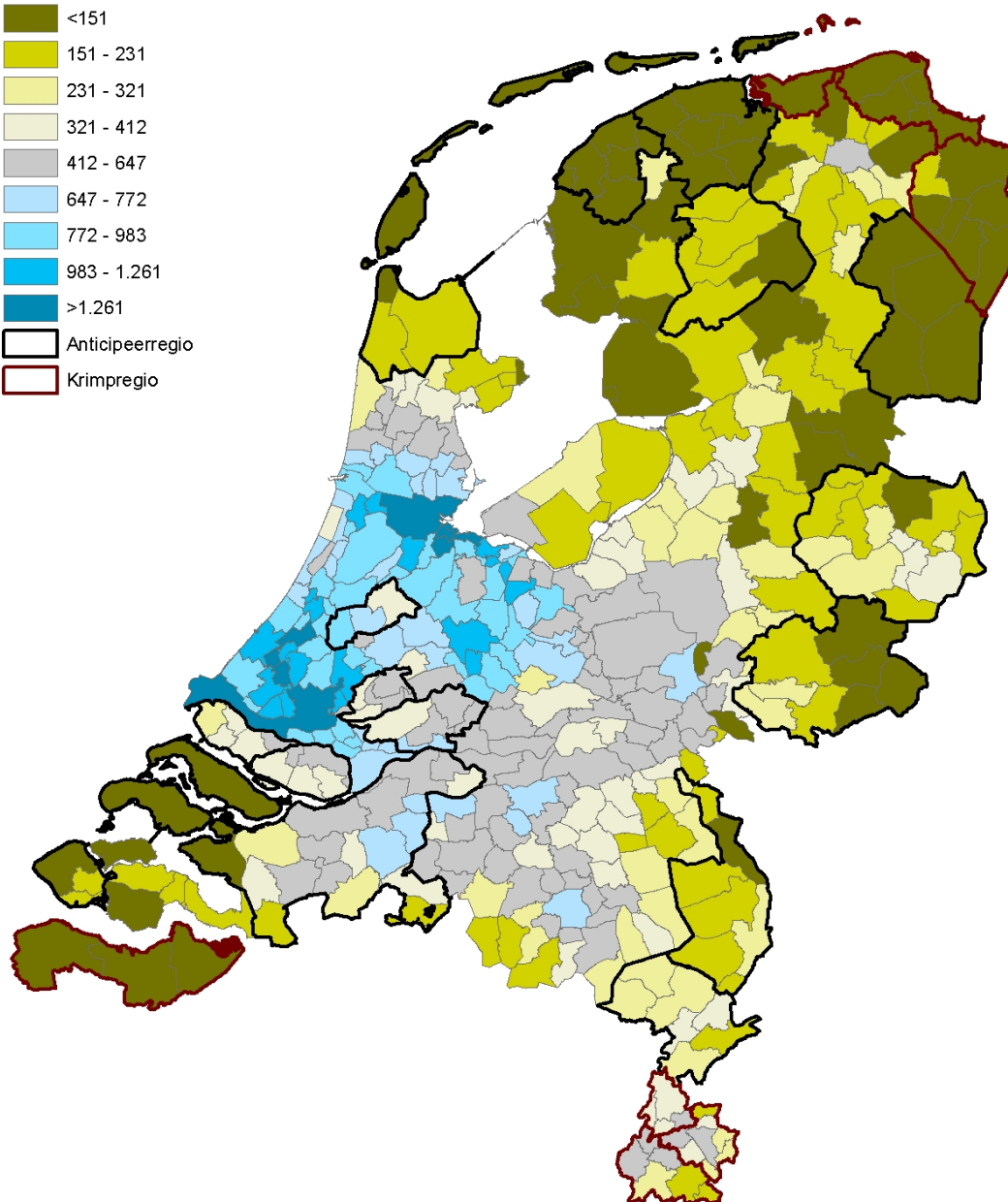
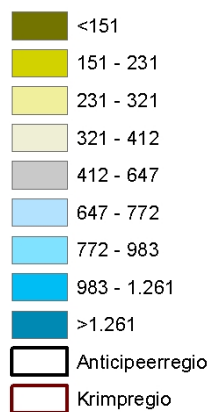
Kaart 6.3 Ontwikkeling winkels voor luxe boodschappen

Ontwikkeling beschikbaarheid winkels luxe boodschappen 2009-2012

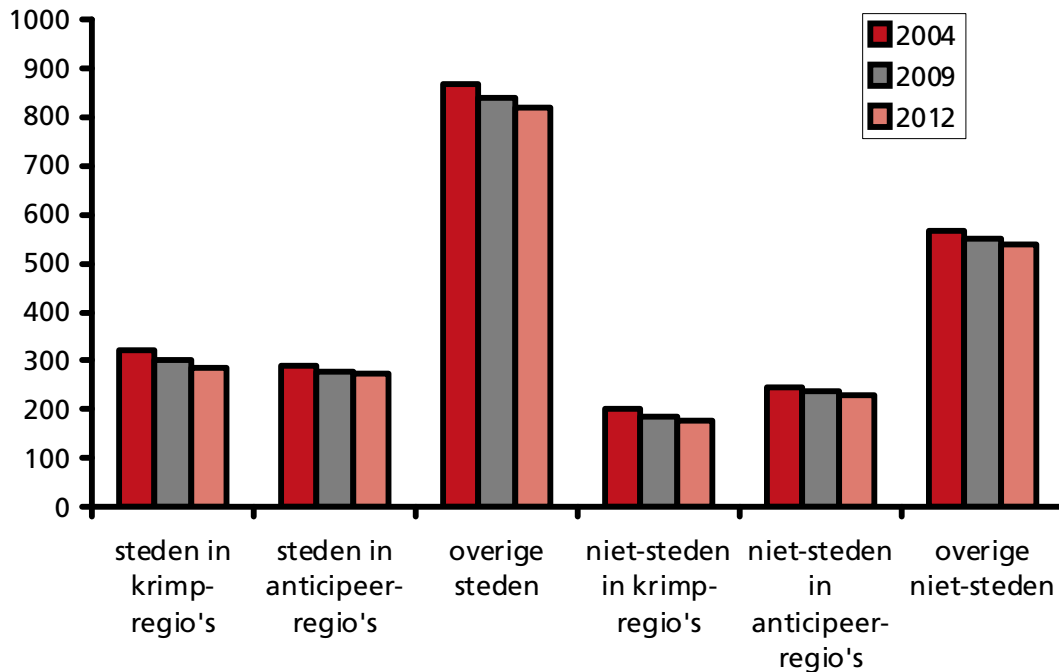

Kaart 6.4 Winkels voor luxe boodschappen

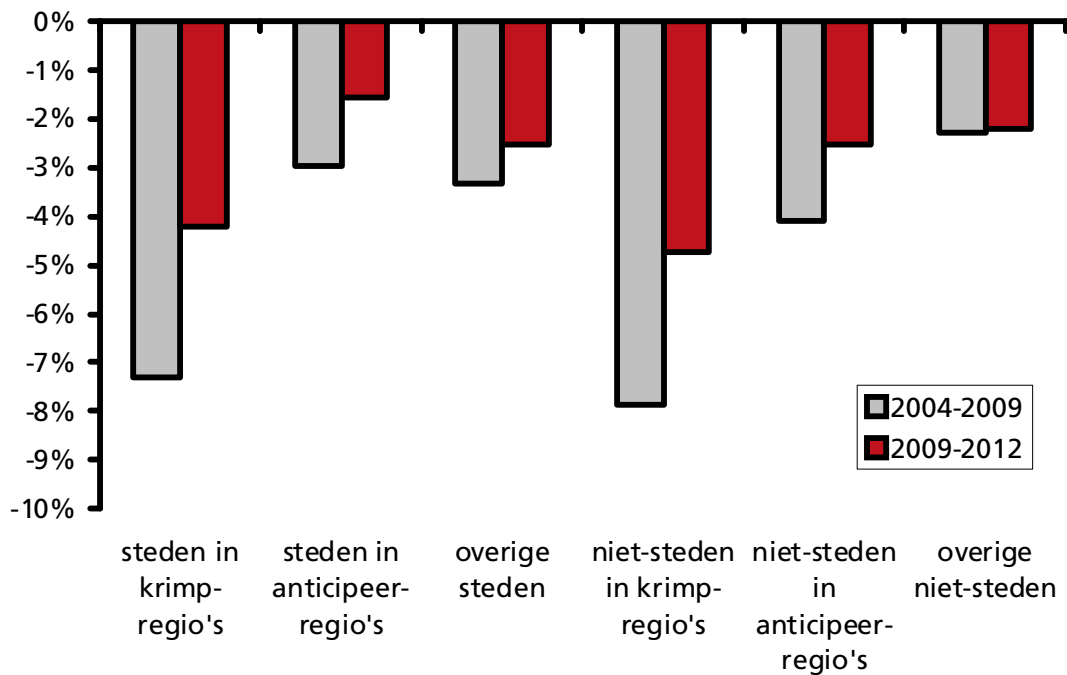
Beschikbaarheid winkels luxe boodschappen 2012

Figuur 6.1 Beschikbaarheid winkels voor dagelijkse boodschappen

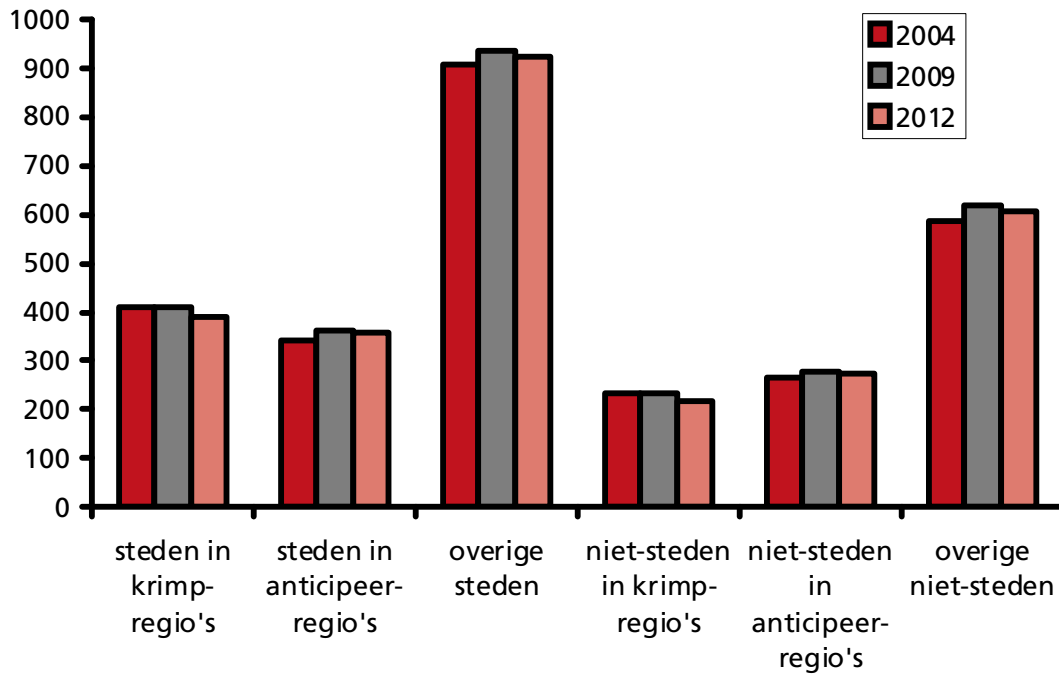

Figuur 6.2 Ontwikkeling van de beschikbaarheid winkels voor dagelijkse boodschappen

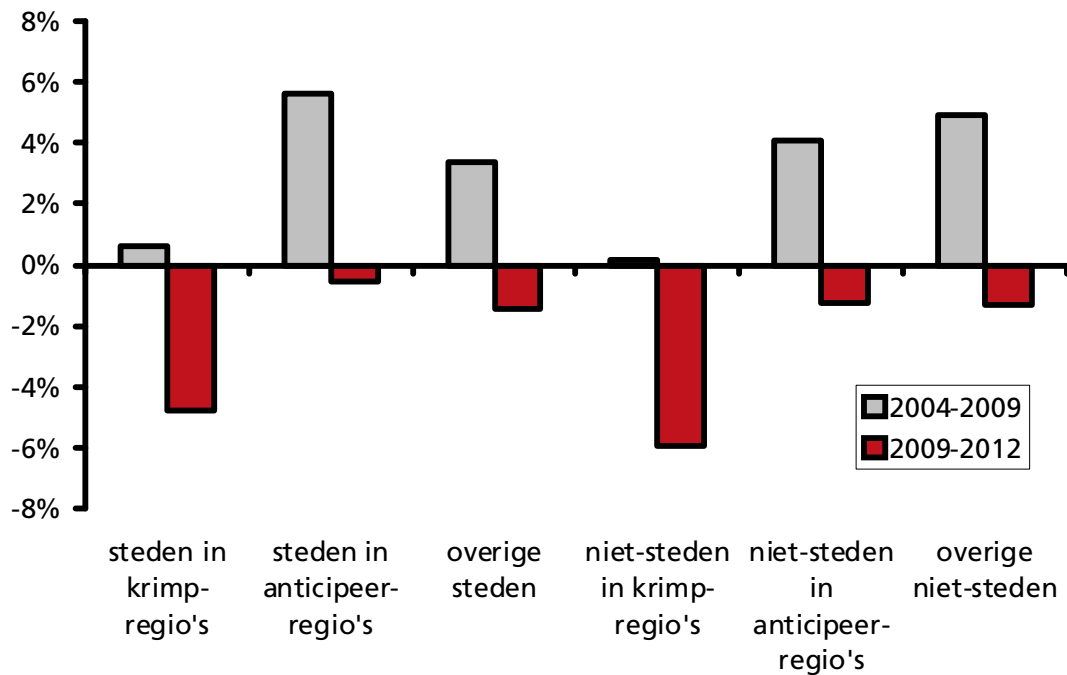

Figuur 6.3 Beschikbaarheid winkels voor recreatief winkelen

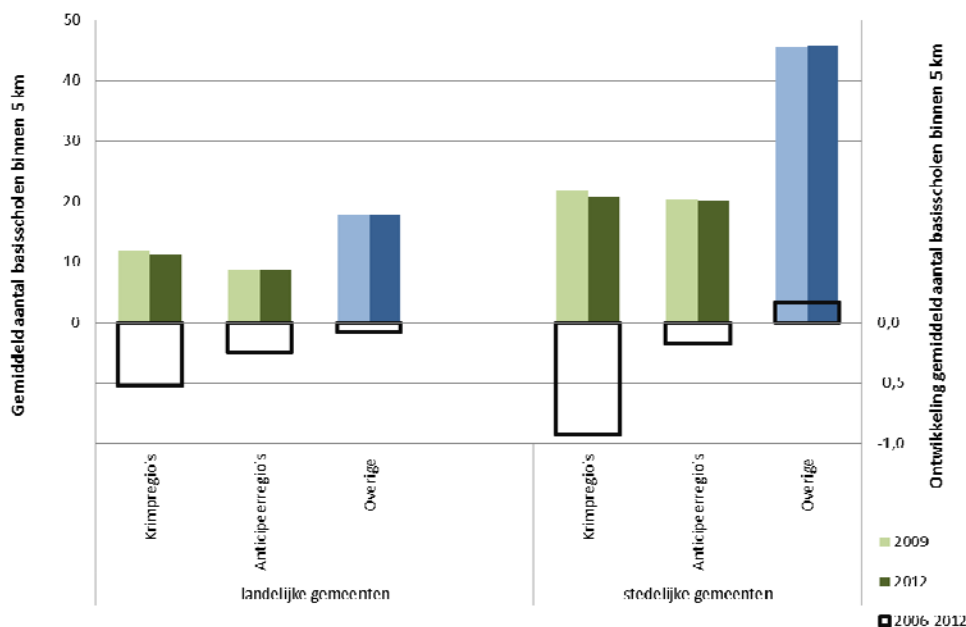
Figuur 6.4 Ontwikkeling van de beschikbaarheid van winkel voor recreatief winkelen

6.2 BASISONDERWIJS

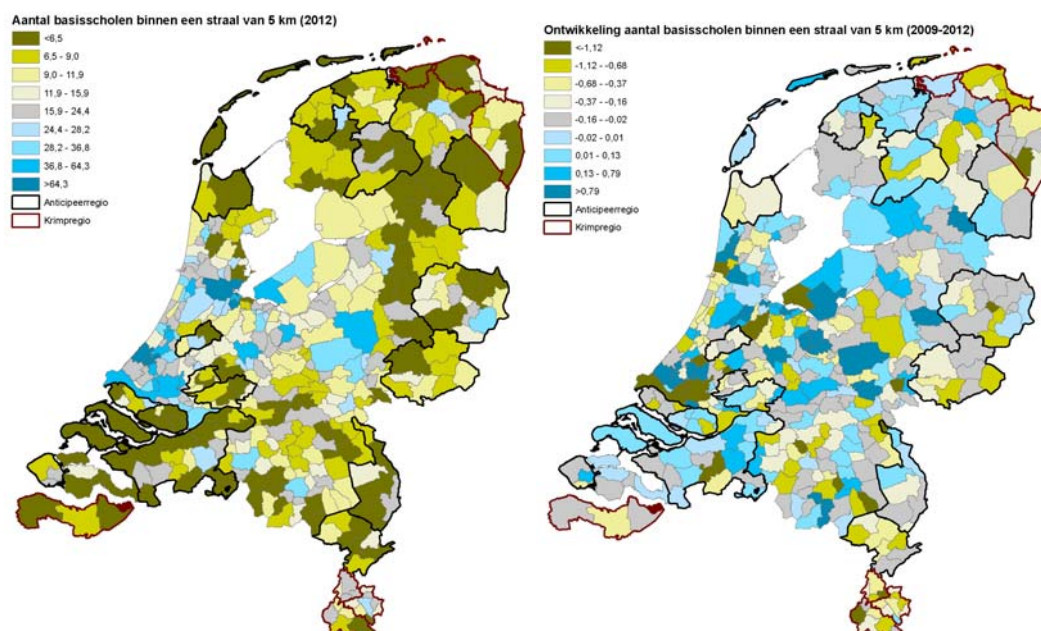
In figuur 6.5 is te zien hoe het aantal basisscholen binnen vijf kilometer zich tussen 2006 en 2012 heeft ontwikkeld. Hierin is te zien dat het aantal basisscholen in de krimpregio's sterker is afgenomen dan in de rest van het land. Vooral in de stedelijke gebieden van de krimpregio's is sprake geweest van een sterke daling. In de anticepeerregio's ligt het gemiddeld aantal basisscholen binnen vijf kilometer nog iets lager dan in de krimpregio's, maar is de daling wel beperkter gebleven. In de rest van het land is nauwelijks sprake van een verandering van het gemiddelde.

Figuur 6.5 Ontwikkeling aantal basisscholen binnen 5 kilometer 2009-2012 (bron: CBS)

Binnen de krimp- en anticepeerregio's zijn verschillen zichtbaar. In de Limburgse krimpregio's ligt het aantal basisscholen dan in Zeeuws-Vlaanderen en in de Groningse krimpregio's. Daarentegen geldt dat in Parkstad en in Maastricht-Mergelland de daling wel het sterkst is geweest. Bij de anticepeerregio's hebben vooral de Waddeneilanden, Goeree-Overflakkee en Schouwen Duivendijk te maken met een relatief laag aantal basisscholen.

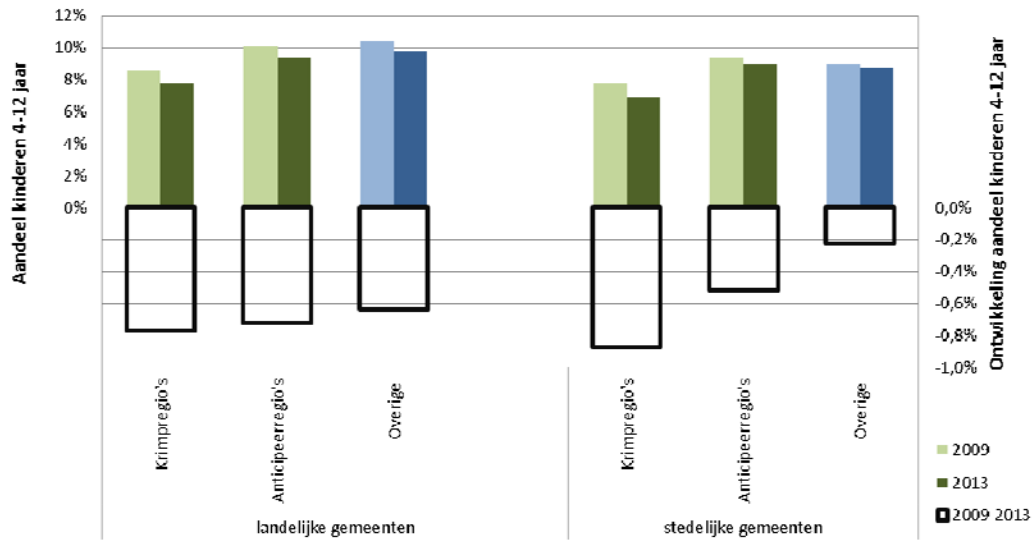
Kaart 6.5 Aantal basisscholen binnen 5 km 2012 (links) en ontwikkeling 2009-2012 (rechts)

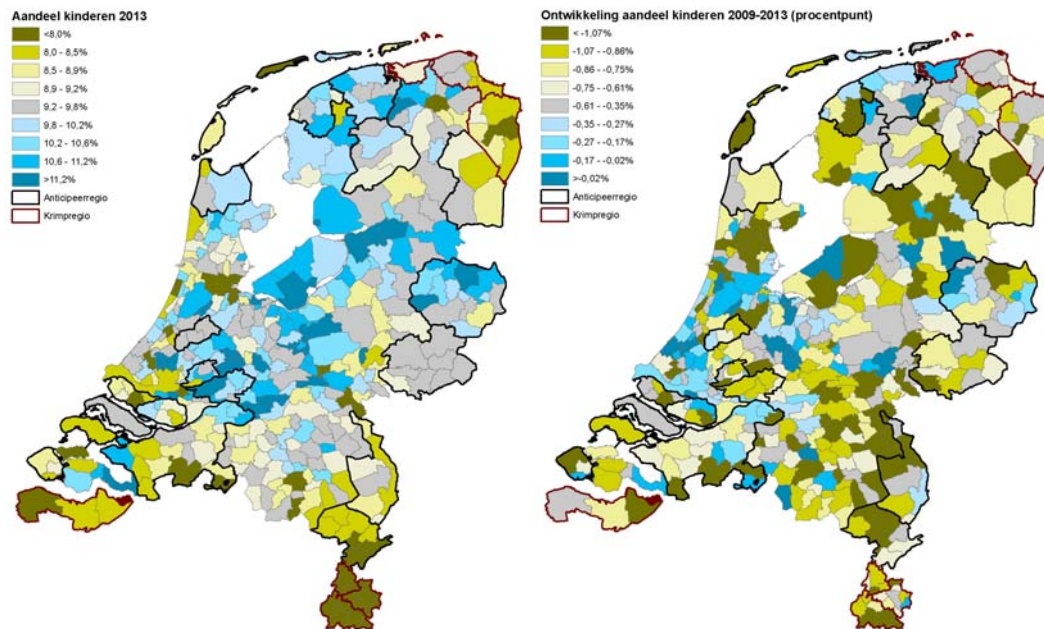
Een afname van het aantal basisscholen hoeft geen probleem te zijn, als het gelijk op gaat met de ontwikkeling van het aantal kinderen. In steden is het geen enorm probleem als er een school sluit. Een buurt verderop ligt er immers nog wel één. Maar in kleinere kernen kan het een groter probleem zijn, als de enige basisschool in zo'n dorp sluit, kan de dichtstbijzijnde opeens kilometers verderop liggen.

In figuur 6.6 is te zien dat in de krimpregio's het aandeel kinderen de afgelopen jaren sterker is afgenomen dan elders. Vooral de negatieve ontwikkeling in de steden valt op, met name in vergelijking met de andere steden. De ontwikkeling in de landelijke gemeenten van de krimpregio's is iets negatiever geweest dan in de overige landelijke gemeenten. Maar het verschil is beperkt. In het rechterdeel van kaart 6.6 is te zien dat over het hele land verspreid gemeenten liggen die te maken hebben gehad met een relatief sterke daling van het kindertal. Dit is geen fenomeen waar de krimpregio's patent op hebben. In de krimpregio De Marne valt de daling bijvoorbeeld reuze mee, terwijl in grote delen van Oost-Brabant het kindertal wel relatief sterk gedaald is. Toch zijn er wel een aantal krimpregio's met een relatief sterke daling, zoals de Westelijke Mijnstreek en Maastricht-Mergelland. Het linkerkaartje maakt overigens zichtbaar dat het kindertal in de meeste krimpregio's wel lager is dan elders. Onder de anticiperregio's is de daling in Schouwen Duiveland en Midden- en Noord-Limburg het sterkst geweest. In Twente en Noordoost-Friesland is de daling beperkt gebleven.

Figuur 6.6 Aandeel kinderen 4 tot 12 jaar (bron: CBS)

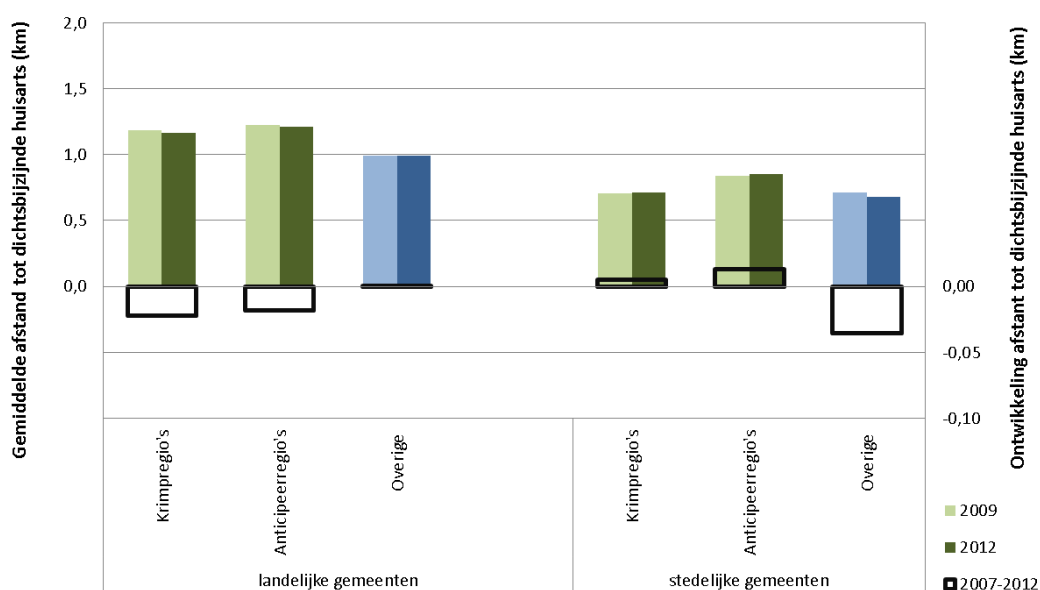
Kaart 6.6 Aandeel kinderen 2013 (links; bron: CBS) en ontwikkeling aandeel jongeren 2009-2013 (rechts; bron: CBS)

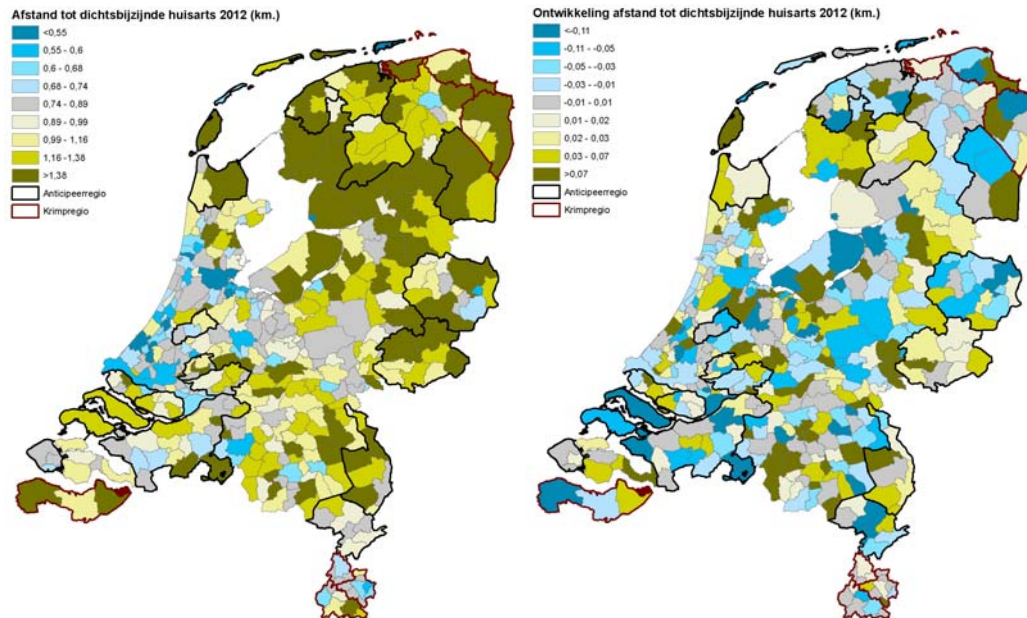
6.3 HUISARTS

Over het algemeen is de afstand tot de dichtstbijzijnde huisarts in de krimpregio's iets groter dan daarbuiten, maar dat verschil is beperkt (figuur 6.7). Alleen in het landelijk gebied van de krimp- en anticipeerregio's is enig een verschil te zien. In de steden is er nauwelijks onderscheid met de rest van het land. Gemiddeld genomen is er ook nauwelijks sprake geweest van een daling of stijging in de afstand de afgelopen jaren. Zowel landelijk, als wanneer onderscheid wordt gemaakt naar krimp- en anticipeergebieden. In het rechterdeel van kaart 6.7 is goed te zien dat er nauwelijks samenhang is tussen de ontwikkeling en de krimpregio's. Een daling van het aantal huisartsen is dus voorlopig geen exclusief fenomeen voor de krimp- of anticipeerregio's.

Figuur 6.7 Gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde huisarts(post) 2009

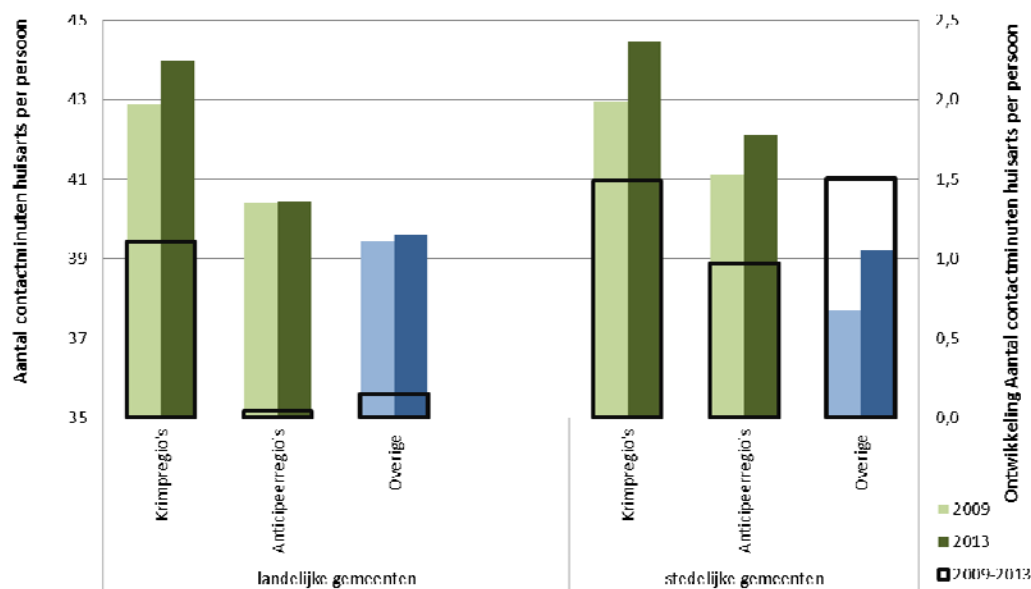
Kaart 6.7 Afstand tot dichtstbijzijnde huisarts 2012 (links) en ontwikkeling tussen 2009 en 2012 (rechts; bron: CBS)

Er is momenteel dus slechts in beperkte sprake van een verandering van het aantal huisartsen. Maar de vraag naar zorg gaat wel toenemen de komende jaren, met name door de vergrijzing. Dat geldt ook voor huisartsenzorg. De afgelopen jaren is al sprake geweest van een toename van het gemiddeld aantal contactminuten dat de bewoners nodig hebben van de huisarts, zo laat figuur 6.8 zien⁸. In de landelijke gemeenten van de krimpregio's is deze hoger geweest dan in landelijke gemeenten in de rest van het land. In de stedelijke gemeenten van de krimpregio's is deze toename ongeveer gelijk geweest in vergelijking met de andere steden. In de anticiperregio's is de toename juist minder geweest dan in de rest van het land.

⁸ De vraag naar huisartsenvoorzieningen wordt niet rechtstreeks gemeten omdat daar geen gegevens over beschikbaar zijn. Om de vraag weer te geven is gebruik gemaakt van kengetallen van de Vraag Aanbod Analyse Monitor (VAAM) van NIVEL

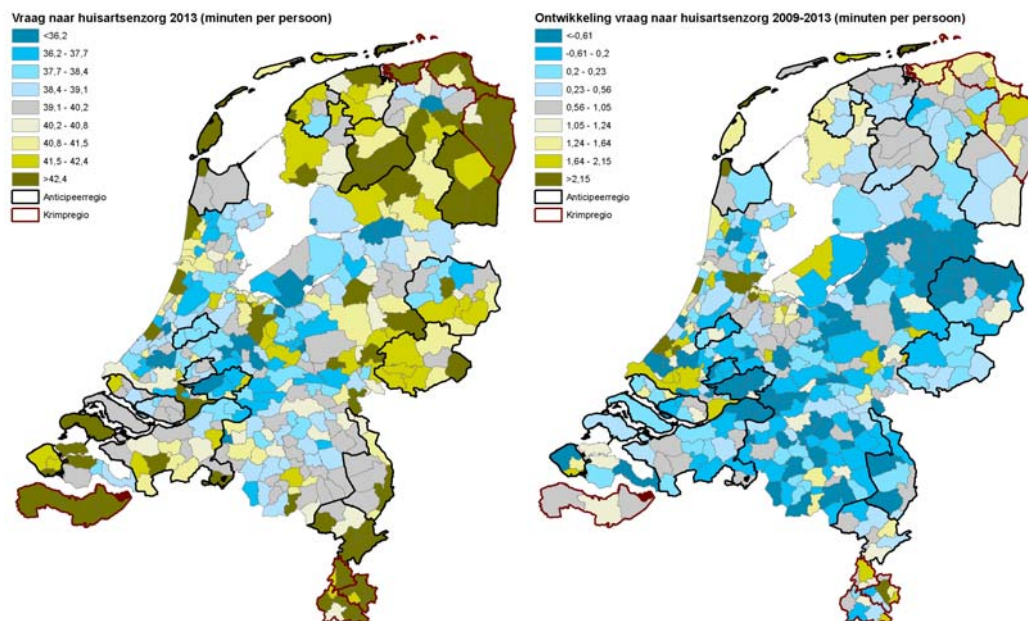
Figuur 6.8 Vraag naar huisartsenzorg (in contactminuten per persoon) 2009-2013

* Modelmatige voorspelling van het aantal contactminuten op basis van bevolkingskenmerken; geen feitelijke registratie (bron: Nivel)

Op kaart 6.8 is goed te zien de vraag in de krimpregio's anno 2013 hoger is dan in de rest van het land. Het rechterkaartje is te zien dat de toename zich vooral beperkt tot Parkstad Limburg en de Groningse krimpregio's. En verder is in steden als Amsterdam, Den Haag en Rotterdam sprake geweest van een sterke toename.

Kaart 6.8 Vraag naar huisartsen zorg 2013 (in contactminuten per persoon; links) en ontwikkeling 2009-2013 (rechts)

* Modelmatige voorspelling van het aantal contactminuten op basis van bevolkingskenmerken; geen feitelijke registratie (bron: Nivel)

7 SAMENVATTING EN CONCLUSIES

Verschillende delen van het land hebben te maken – of gaan te maken krijgen – met bevolkingskrimp. Voor de zeven door het Ministerie van Binnenlandse Zaken aangewezen krimpgebieden is de verwachting dat het bevolkingsaantal tot 2040 met gemiddeld vijftien procent gaat dalen. Sinds vorig jaar worden mogelijke negatieve gevolgen van bevolkingskrimp in (potentiële) krimpgebieden gevolgd met behulp van de zogenaamde Demowijzer. In dit rapport zijn de belangrijkste ontwikkelingen in de krimpgebieden volgens deze monitor op een rij gezet.

Bevolkingskrimp hoeft op zichzelf geen probleem te zijn. Maar als het samengaat met ontgroening kan de vitaliteit van dat soort gebieden onder druk komen te staan. Ontgroening gaat spelen in de krimpregio's, maar is zeker geen exclusief fenomeen voor de krimp- en anticipeergebieden. Het hele land krijgt te maken met een afname van het aandeel jongeren, maar in de krimpregio's is deze afname iets sterker. Daarbij komt dat in 2013 het aandeel jongeren in de meeste krimpregio's al lager was dan in de rest van het land.

De prognoses laten een veel sterker verschil tussen de krimpregio's en de rest van het land zien als het om vergrijzing gaat. Het huidige verschil in aandeel ouderen boven de 65 jaar is zo'n vier procentpunten. De prognoses laten zien dat dit verschil in 2040 verdubbeld zal zijn.

Op basis van de in dit rapport getoonde verschillen en ontwikkelingen is de conclusie gerechtvaardigd dat de krimp- en anticipeergebieden op de meeste indicatoren uit de Demowijzer een minder gunstige score hebben dan de overige gebieden in Nederland. Tegelijkertijd is in veel gevallen de ontwikkeling in de krimp- en anticipeergebieden niet eenduidig en soms ook gunstiger (of in elk geval minder ongunstig) dan in de rest van Nederland.

De meest opvallende conclusies uit de Demowijzer zijn:

- Er is in de krimp- en anticipeergebieden minder werk. Maar de afgelopen jaren is de afname van het aantal banen per inwoner minder geweest dan in de rest van het land.

- Er is in de krimp- en anticipeergebieden een hogere werkloosheid, maar in de krimpgebieden neemt deze minder toe dan elders. Er is wel een iets sterker toename in anticipeergebieden dan in de rest van Nederland.
- Het aandeel bijstandsuitkeringen is in de landelijke gebieden van de krimpregio's meer gestegen dan in de landelijke gemeenten in de rest van het land. In de stedelijke gemeenten in de krimpregio's is de toename daarentegen juist minder geweest dan in de steden in de rest van het land.
- Bedrijven investeren gemiddeld minder in de krimp- en anticipeergebieden, maar niet overal.
- De krimp- en anticipeergebieden hebben gemiddeld te maken met lagere huizenprijzen. Deze zijn de laatste jaren wel minder gedaald. Dit verschilt echter sterk tussen krimp- en anticipeergebieden. Opvallend is dat de huizenprijzen in de steden in krimpgebieden sterker dalen dan in het landelijke gebied, terwijl dat in anticipeerregio's en de rest van Nederland juist omgekeerd is.
- In de krimp- en anticipeergebieden is het aanbod aan winkels kleiner dan in rest van Nederland, en in krimpgebieden is er ook een sterkere afname van dat aanbod. – maar in anticipeergebieden juist niet.
- Het aantal huisartsen in de buurt is de laatste jaren niet sterk veranderd, ook in de krimpregio's niet. De vraag naar huisartsenzorg neemt onder druk van de vergrijzing wel toe. Aangezien deze in de komende decennia – vooral in de krimpgebieden – sterk zal doorzetten, kan hier een mismatch ontstaan tussen vraag en aanbod van huisartsen.
- Het aantal basisscholen in de krimpgebieden is aan het afnemen. Met name in kleinere kernen kan dit voor problemen gaan zorgen.

BIJLAGE: TOELICHTING GEBRUIKTE INDICATOREN

Bevolkingsontwikkeling

Deze indicator laat de procentuele toename van het aantal inwoners tussen 1-1-2009 en 1-1-2013 zien. Voor deze indicator is de Gemeentelijke Basisadministratie (GBA) van het CBS als bron gebruikt.

Prognose bevolkingsontwikkeling

De indicator beschrijft de prognose van de procentuele ontwikkeling van het aantal inwoners tussen 2013 en 2040. Deze indicator is aangeleverd door het Ministerie van BZK, en gebaseerd op de prognoses van Primos.

Huishoudensontwikkeling

Deze indicator beschrijft de procentuele toename van het aantal huishoudens tussen 2009 en 2013. Voor deze indicator is de GBA van het CBS als bron gebruikt.

Prognose huishoudensontwikkeling

Deze indicator beschrijft de procentuele toename van het aantal huishoudens tussen 2013 en 2040. Deze indicator is aangeleverd door het Ministerie van BZK BZK, en gebaseerd op de prognoses van Primos.

Aandeel jongeren

Deze indicator beschrijft de ontwikkeling van het aandeel jongeren tussen de 0 en 24 jaar, in procentpunten voor de periode 2009-2013. Voor deze indicator is de GBA van het CBS als bron gebruikt.

Prognose aandeel jongeren

Deze indicator beschrijft de verwachte ontwikkeling van het aandeel jongeren tussen de 0 en 24 jaar voor de periode 2013-2040. Deze indicator is aangeleverd door het Ministerie van BZK, en gebaseerd op de prognoses van Primos.

Aandeel ouderen

Deze indicator beschrijft de ontwikkeling van het aandeel mensen van 65 jaar of ouder tussen 2009 en 2013. Voor deze indicator is de GBA van het CBS als bron gebruikt.

Prognose aandeel ouderen

Deze indicator beschrijft de verwachte ontwikkeling van het aandeel mensen van 65 jaar of ouder tussen 2013 en 2040. Deze indicator is aangeleverd door het Ministerie van BZK, en gebaseerd op de prognoses van Primos.

Beschikbaarheid werk

De indicator meet de verandering in het aantal banen (bron: CBS) dat beschikbaar is binnen acceptabele reistijd ten opzichte van het aantal mensen dat in potentie voor deze banen op de arbeidsmarkt is. Wat een acceptabele reistijd gevonden wordt verschilt per persoon. Daarom is op basis van de feitelijke woon-werkpendel bepaald welk deel van de beroepsbevolking dagelijks hoeveel minuten reist voor werk.

Vervolgens is vanuit iedere woonlocatie bepaald wat de reistijd is ten opzichte van alle werklocaties (locaties van banen) in Nederland (op basis van werkelijke reistijden, rekening houdend met files). Op basis van die reistijd en het aandeel van de beroepsbevolking op dat bereid is om een dergelijke tijd voor werk te reizen⁹ is bepaald welk deel van de banen op een bepaalde werklocatie meetelt in het aantal banen dat binnen acceptabele reistijd ligt op de betreffende woonlocatie (ofwel: het aantal banen maal de reistijd vanuit de woonlocatie naar die banen maal het aandeel van de beroepsbevolking dat per reistijd bereid is om voor werk te reizen).

Vervolgens is op dezelfde manier berekend hoeveel mensen potentieel 'in de markt zijn' voor diezelfde banen. Voor iedere werklocatie is de reistijd naar de locaties waar mensen wonen (potentiële beroepsbevolking, bron CBS/GBA¹⁰) bepaald, en wederom vermenigvuldigd met het aandeel van de beroepsbevolking dat bereid is een dergelijke tijd te reizen.

In de Demowijzer is de ontwikkeling daarvan over de periode 2009-2013 opgenomen. Dat is dus de verandering in de kans op een baan - de verhouding tussen het aantal binnen acceptabele reistijd bereikbare banen en aantal mensen die voor deze banen in de markt zijn - vanuit het perspectief van de potentiële beroepsbevolking in een bepaald gebied.¹¹

---

⁹ Hier is uitgegaan van landelijke gemiddelden, eventuele regionale verschillen in de bereidheid om te reizen komen dus niet in deze indicator tot uitdrukking. Dat zou mogelijk nog een verbetering van deze indicator kunnen opleveren.

¹⁰ Het aandeel mensen tussen 15 en 64 jaar. Hierin zitten deels dus ook jongeren die studeren en niet op zoek zijn naar werk. Dat kan echter niet anders, want cijfers over de beroepsbevolking uit de EBB zijn niet op dit lage schaalniveau beschikbaar.

¹¹ Overigens zijn banen over de grens niet meegeteld, hetgeen een onderschatting van de beschikbaarheid van werk voor de grensregio's zou betekenen. Dat is verdedigbaar omdat er relatief weinig Nederlanders grensoverschrijdend pendelen voor een baan in het buitenland, en de grensweerstand hoog is. Als banen over de grens in combinatie met de feitelijke weerstand zouden worden meegeteld, en ook de concurrentie om die banen, leidt dat per saldo echter wel tot een verbetering van de

Langdurige werkloosheid

Het aantal langdurig werklozen (langer dan 3 jaar) van 15 jaar en ouder (bron: UWV) als percentage van de potentiële beroepsbevolking van 15-64 jaar (bron: CBS). In de demowijzer is de ontwikkeling tussen 1-1-2009 en 1-1-2014 opgenomen.

Jeugdwerkloosheid

Het aantal werklozen van 15-24 jaar (bron: UWV) als percentage van de potentiële beroepsbevolking van 15-24 jaar (bron: CBS). In de demowijzer is de ontwikkeling tussen 1-1-2009 en 1-1-2014 opgenomen.

Investerings van bedrijven

De ontwikkeling van de investeringen van bedrijven is gemeten aan de hand van het verschil (huidige periode minus vorige periode) tussen de vijfjaargemiddelde investeringen per werknemer (bron: CBS).

Woningprijzen

De indicator voor huizenprijzen betreft de ontwikkeling van de gemiddelde vierkante meterprijs van een tussenwoning (bron: NVM). Door de keuze voor deze indicator wordt zo goed mogelijk gecorrigeerd voor prijsverschillen als gevolg van de omvang van het huis en het type huis en de mogelijkheid dat de ontwikkeling wordt gebaseerd op een te beperkt aantal transacties. In de Demowijzer is de ontwikkeling tussen 1-1-2009 en 1-1-2014 getoond.

Beschikbaarheid winkels voor dagelijkse boodschappen

De indicator voor de beschikbaarheid van winkels voor dagelijkse boodschappen beschrijft de verandering in het aantal winkels (verkooppunten) voor dagelijkse boodschappen (bron: VGM) binnen acceptabele reistijd. De acceptabele reistijd is niet voor iedereen gelijk. Er is een zogenoemde afstandsvervalcurve (welk deel van de bevolking is bereid hoeveel tijd te reizen voor dagelijkse boodschappen) afgeleid van de gegevens van het CBS (Mobiliteit in Nederland; mobiliteitskenmerken en motieven). Daaruit blijkt dat 50% van de bevolking bereid is gemiddeld circa 10 minuten of meer te reizen voor boodschappen doen. Die bereidheid om te reizen is vermenigvuldigd met de reistijd naar de winkels vanuit woonlocaties om het aantal winkels te bepalen dat binnen acceptabele reistijd ligt.

---

kans op werk in de grensregio's. Zie: G. Marlet, A. Oumer, R. Ponds, C. van Woerkens, 2014: Groeien aan de grens; kansen voor grensregio's (VOC Uitgevers, Nijmegen).

Beschikbaarheid winkels voor recreatief winkelen

De indicator voor de beschikbaarheid van winkels voor recreatief winkelen beoogt een indruk te geven van hoe het 'overige voorzieningenniveau' in een gebied zich ontwikkelt. De indicator beschrijft de verandering in het aantal winkels (verkooppunten) voor mode en luxeartikelen (VGM) binnen acceptabele reistijd. . Die acceptabele reistijd is niet voor iedereen gelijk. Er is een zogenoemde afstandsvervalcurve (welk deel van de bevolking is bereid hoeveel tijd te reizen voor recreatief winkel) afgeleid van gegevens van het CBS (Mobiliteit in Nederland; mobiliteitskenmerken en motieven). Daaruit blijkt dat 50% van de bevolking bereid is gemiddeld circa 10 minuten of meer te reizen voor winkelen.

Aanbod lager onderwijs

De ontwikkeling van het aantal basisscholen binnen een afstand van 5 kilometer (bron: CBS). Er is gekozen voor het aantal basisscholen binnen een afstand van 5 kilometer. Het CBS publiceert het aantal scholen binnen 1, 3 en 5 kilometer. Er is voor gekozen om de grootste straal te kiezen om enerzijds in het landelijk gebied voldoende onderscheidingsvermogen te hebben en om anderzijds de (veranderende) keuzevrijheid tussen verschillende type basisscholen in de indicator mee te nemen. Peildata zijn 1-1-2006, 1-1-2009 en 1-1-2012

Vraag lager onderwijs

De afname van het aantal kinderen 4-12 jaar (bron: CBS), als voorbode van een verdere verschraving van het onderwijsaanbod. Het gaat hier om de ontwikkeling van het aantal kinderen, niet het aandeel kinderen aangezien bijvoorbeeld een afname van het absolute aantal kinderen voor een sluiting van basisscholen kan zorgen, terwijl een daling van het aandeel kinderen in theorie ook een toename van het absolute aantal kinderen kan betekenen (en dus een grotere vraag naar basisscholen met zich meebrengt). Peildata zijn 1-1-2004, 1-1-2009 en 1-1-2012.

Aanbod huisartsenvoorzieningen

Het aanbod aan huisartsenvoorzieningen wordt geoperationaliseerd als de afstand tot de dichtstbijzijnde huisarts(post). Dit gegeven wordt ontleend aan de nabijheidstatistieken van het CBS waarin per buurt de gemiddelde afstand van alle bewoners tot de dichtstbijzijnde huisarts (of huisartsenpost) wordt berekend. Peildata zijn 1-1-2007, 1-1-2009 en 1-1-2012.

Vraag huisartsenvoorzieningen

De vraag naar huisartsenvoorzieningen wordt niet rechtstreeks gemeten omdat daar geen gegevens over beschikbaar zijn. Om de vraag weer te geven is gebruik gemaakt van

kengetallen van de Vraag Aanbod Analyse Monitor (VAAM) van NIVEL.¹² Deze kengetallen geven weer hoe de vraag naar zorg door huisartsenpraktijken samenhangt met de samenstelling van de bevolking (zoals leeftijdsverdeling, huishoudenstype, etniciteit en inkomenssituatie). Naarmate deze samenstelling verandert, verandert ook de vraag naar huisartsenzorg. De toenemende vergrijzing leidt bijvoorbeeld tot een toenemend beroep op huisartsenzorg. Een ander voorbeeld is dat lage inkomensgroepen gemiddeld meer huisartsenzorg nodig hebben dan hoge inkomensgroepen. Een concentratie van lage inkomensgroepen in een bepaalde gebied betekent gemiddeld genomen meer vraag naar huisartsenzorg.

De score voor de vraag naar huisartsenzorg op buurtniveau is berekend op basis van de in de formules van NIVEL gehanteerde demografische gegevens die beschikbaar zijn op dit niveau. Specifiek gaat het hier om het aantal bewoners van 0 tot 5 jaar, 5 tot 15 jaar, 15 tot 25 jaar, 25 tot 40 jaar, 40 tot 65 jaar, 65 tot 75 jaar en 75 jaar en ouder, het aantal vrouwen het aantal eenpersoonshuishoudens, het aantal niet-westerse allochtonen, het aantal inwoners met een lager inkomen (behorend tot de laatste vier decielgroepen qua inkomensverdeling) en de stedelijkheid (bron van alle variabelen is het CBS).

De vraag wordt uitgedrukt in een totaal aantal contactminuten die de bewoners in een gemeente of regio per jaar nodig hebben. Dit aantal contactminuten is geen weergave van het exacte aantal contactminuten, maar is een modelmatige schatting op basis van de bevolkingssamenstelling. Als bijvoorbeeld door de crisis het aantal lage inkomens in een gemeenten toeneemt, voorspelt dit model een toename van het aantal contactminuten in die gemeente. Het is echter niet zeker dat deze toename ook daadwerkelijk plaatsvindt, het is een voorspelde toename. In zijn algemeenheid geldt dat de leeftijdsverdeling het zwaarst doorweegt in het model. Dat betekent dat een vergrijzende buurt meer (voorspelde) contactminuten met een huisarts nodig heeft.

---

¹² Zie voor een toelichting: De Graaf-Ruizendaal, W.A. e.a. (2011): 'Vraag Aanbod Analyse Monitor, Verantwoording rekenmodellen versie 3.0', NIVEL.